

Türü : Araştırma Makalesi

Konusu : Kültürel Çalışmalar

Gönderilme Tarihi : 27 Nisan 2022

Kabul Tarihi : 6 Mayıs 2022

VARLIK VERĐİSİ UYGULANIŞI VE YANSIMALARI

Wealth Tax Implementation And Its Reflections

*

Yakup KALIÇLI

(ORCID: 0000-0003-2606-0653)

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Kalıçlı, Yakup, “Varlık Vergisi Uygulanışı Ve Yansımaları”, *BENĞİ: Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 5 (2022), Sayı: 2, ss. 89-136.

Apa: Kalıçlı, Y. (2022). “Varlık Vergisi Uygulanışı Ve Yansımaları”. *BENĞİ: Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 2, ss. 89-136.

Özet

XX. yüzyılda insanlık, çok kısa aralıklarla iki büyük savaşa şahit olmuştur. En büyük paradoks ise ikinci savaşın birincisinden iki yıl daha fazla sürmesi ve altı yıl boyunca insanların birbirini kıyasıya yok etmesidir. İkinci Dünya Savaşı'na (1939-1945) Türkiye fiilen katılmasa da savaşın ağır atmosferinden kendini koruyamamıştır. Bu dönemde iktidarı elinde bulunduran CHP yönetimi, ekonomik darboğazı aşmak için yeni vergiler tahakkuk ettirmeye başladı. 11 Kasım 1942 tarihinde çıkarılan Varlık Vergisi Kanunu, ülkenin kanayan yarasına merhem olmadığı gibi yankıları günümüze kadar gelen tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Mezkûr dönemde Türkiye'de sermayenin merkezinde gayrimüslim tüccarların bulunması Varlık Vergisinin bu zümrelere yoğun olarak uygulanmasına sebep olmuştur. En büyük problem ise kanunun çıkarılmasından ziyade uygulanmasından kaynaklanmıştır. Bu durum hükümetin vergi tahsilinden çok memleketteki sermayeyi millileştirme gibi bir saikle hareket ettiği tartışmalarını beraberinde getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: II. Dünya Savaşı, Ekonomik Tedbir, Vergi,

Abstract

XX. In the 19th century, humanity witnessed two great wars at very short intervals. The biggest paradox is that the second war lasted two years longer than the first, and for six years

---

* Bu makale yazarın Yüksek Lisans Tezinden türetilmiştir.

people destroyed each other to death. Although Turkey did not actually participate in the Second World War (1939-1945), it could not protect itself from the heavy atmosphere of the war. The CHP administration, which was in power in this period, began to accrue new taxes in order to overcome the economic bottleneck. The Wealth Tax Law, which was enacted on November 11, 1942, was not an ointment to the bleeding wound of the country, and its echoes have brought debates to the present day. The presence of non-Muslim merchants in the center of the capital in Turkey in the aforementioned period caused the Wealth Tax to be applied intensively to these groups. The biggest problem arose from the implementation of the law rather than its enactment. This situation brought with it discussions that the government acted with the motive of nationalizing the capital in the country rather than collecting taxes.

Keywords: II. World War, Economic Measure, Tax

Giriş

İkinci Dünya Savaşı'nın nedenleri Birinci Dünya Savaşı sonunda imzalanan antlaşmalarda gizlidir. Birinci Dünya Savaşı'nı kazanan itilaf bloğu kin ve nefret içinde hazırladıkları barış (!) antlaşmalarını kaybeden devletlere dayattılar. Bu antlaşmalar ile sanki bir savaşın değil tarihi rekabet ve yenilgilerin intikamını alıyorlardı. Örneğin 10 Ağustos 1920'de Türklere dayatılan Sevr Antlaşması ile 1071 den o güne yaşanan yenilginin, 28 Haziran 1919'da Almanya'ya dikte ettirilen Versay Barışı ile Fransa, 1871 Sedan mağlubiyetinin intikamını alarak kınılan gururunu onarıyordu. Türklerin Milli Mücadele sonunda imzaladıkları Lozan Antlaşmasına da müttefiklerin intikamcı ruhu yansımıştır. Atatürk bu konu ile ilgili görüşlerini Nutuk'ta şöyle anlatır:

“Bir süre Ankara’da Lozan Konferansı görüşmelerini takip ettim. Görüşmeler hararetili ve tartışmalı geçiyordu. Türk haklarını tanıyan olumlu bir sonuç görülmiyordu. Ben bunu pek tabi buluyordum. Çünkü Lozan barış masasında ele alınan meseleler yalnız üç dört yıllık yeni devreye ait ve onunla sınırlı kalmıyordu. Yüzyılların hesabı görülüyordu. Bu kadar eski, bu kadar karışık ve bu kadar kirlili hesapların içinden çıkmak, elbette, o kadar basit ve kolay olmayacaktı.” (Atatürk, 2005: 475)

David Fromkin, “Barışa Son Veren Barış” adlı eserinde Birinci Dünya Savaşı sonunda imzalanan barış antlaşmalarının günümüze kadar gelen çözümsüzlükleri nasıldoğurduğunu ayrıntılı bir şekilde anlatır. (Fromkin, 2004). Bu ortamda soluk borusu sıkılan milletlerin patlaması normal bir durumdur. Birinci Dünya Savaşı sonunda Sevr Antlaşması ile milli varlığına yönelik suikast planını parçalayan ilk millet Türkler olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra galipler her ne kadar Milletler Cemiyeti kuruluşu ve Locarno, Briand-Kellog gibi paklarla kazanımlarını devam ettirmek isteselerde, 1930'lu yıllardan

itibaren statükoya karşı revizyonist sesler yükselmeye başlamıştır. Armaoğlu bu hususta şu tespitte bulunur:

“Barış antlaşmaları harita üzerinde bir düzen yaratmakla beraber milletlerarası hayatta istikrarsız ve sallantılı düzenin bütün iç unsurlarını kapsamıştır. Bunun içindir ki, barış 1929-1930 yıllarına kadar birtakım kaynaşmalarla ancak korunabilmiş fakat bu yıllardan sonra olaylar bir eğik düzey üzerinde hızla yuvarlanarak 1939’da İkinci Dünya Savaşı’nın sert kayasına çarpmıştır.” (Armaoğlu, 2018: 121).

Adolf Hitler’in Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi daha sık kullanımıyla Naziler 1933 yılında Almanya’da iktidara gelmişti. Bu iktidar başarısında 1929 dünya ekonomik buhranının da büyük etkisi olmuştur. Nitekim Naziler halka Versay Antlaşması ile ayaklar altına alınan Alman gururunu kurtarmayı ve zengin bir Almanya kurmayı vadediyorlardı. Halklar fakirleşip karamsarlığa düştükleri anlarda popülist milliyetçi söylemlerin peşinden kolayca sürüklenirlerdi.

Aynı dönemde Almanya örneğine benzer bir ırkçı gelişim İtalya’da da görülmüştür: *“İtalya Birinci Dünya Savaşı’na büyük ümitlerle katılmıştı. 1915 Londra ve 1917 St. Jean De Maurienne anlaşmaları, Adriyatik ve Doğu Akdeniz’de İtalya’ya geniş ufuklar açmıştı. Müttefiklerinin zaferi, ümitleri daha da kuvvetlendirmişti. Fakat Paris Barış Konferansı’nın ilk günlerinden itibaren İtalya bayal kırıklıklarını, zaferin meyvesi olarak toplamak zorunda kaldı.”* (Armaoğlu, 2018: 135).

İtalya Birinci Dünya Savaşı’na, kendisine yeni sömürgelerin vadedilmesi üzerine saf değiştirerek İtilaf bloğunun yanında girmiştir. Ancak savaş sonunda Akdeniz coğrafyasında, can damarları olan Uzak ve Orta Doğu sömürgelerine giden yol üzerinde güçlü bir İtalya’nın doğuşu, müttefikleri endişelendirmiştir. İngiltere- Fransa ikilisi bu nedenle bölgede piyon olarak kullanabilecekleri Yunanistan’ı Akdeniz dünyasında İtalya’ya karşı bir denge unsuru olarak kullanmışlardır. Bu durum Benito Mussolini’nin o zamana kadar çok düşük düzeyde halk desteğine sahip Faşist Partisi’nin yükselmesine sebep olmuştur. Mussolini, 1922 yılında Faşist Parti’nin ‘Kara Gömlekliler’ adı verilen militan gençliği ile Napoli’den Roma’ya ünlü yürüyüşünü gerçekleştirdi. Bu durum İtalyan halkının Mussolini’ye olan sempatisini daha da arttırdı İtalya Kralı, Benito Mussolini’yi Başbakan olarak atamak zorunda kaldı.

Almanya ve İtalya’nın bu revizyonist söylemleri aslında direkt İngiltere ve Fransa’yı hedef alıyordu. Ancak İngiltere ve Fransa ilk başlarda Alman ve İtalyan liderlerin yaptığı işgallere kayıtsız kalarak dünya barışını kurtardıklarını sanıyorlardı. Oysaki her işgal Hitler-Mussolini ikilisini yeni işgaller için daha da iştahlandırıyor. İngiliz Başbakanı Chamberlain Münih Konferansı’ndan Londra’ya dönerken havaalanında kendisini karşılayan coşkun kalabalığa elindeki belgeyi göstererek size barışı getirdim diyordu.

İkinci Dünya Savaşı tarihin gördüğü önceki savaşlarla mukayese edilemeyecek maddi ve manevi büyük bir yıkıma neden olmuştur. Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarını yaşamış Vatan Gazetesi'nin başyazarı ve sahibi Ahmet Emin Yalman, 1941 yılında bir grup gazeteci ile çıktığı Avrupa ve ABD seyahatinden sonra edindiği izlenimleri anılarına şu cümlelerle aktarmıştır:

“Uzayıp giden harp yıllarında, iyi şeyler yaratmaya hizmet edebilecek milyarlarca dolarlık para her gün yıkıma gayretleri uğrunda yok ediliyordu. Milyonlarca saf ve cesur genç, büyük ümitlerle ve hazırlıklarla giriştikleri hayattan el çekmeye çağrılıyordu. İnsanların ruhunda ne kadar nefret, kin ve düşmanlık imkânı varsa, hepsi ayaklandırılıyordu, yığınlarla üzüntü ve sıkıntıları göze almak lazım geliyordu. Birinci Cihan Harbi'nde “Bu harbi bütün harplerin sonuncusu yapmak” diye çizilmiş bir hedef vardı. İkinci Cihan Harbi'nde böyle bir emelden bahseden bile yoktu. Şuursuz bir boğuşma devam edip gidiyor.”(Yalman, 1997: 1205).

1. II. Dünya Savaşına Giden Süreçte Türkiye'de İç Politika

İkinci Dünya Savaşı süresince Türkiye'ye hakim olan irade Tek Parti hükümetidir. Savaş başlamadan yaklaşık bir yıl önce ülke, kurucusu Atatürk'ü kaybetmiştir. Onun yerine Reiscumhur olan İsmet İnönü kendi kadrosunu ve idare tarzını yerleştirme çabasındadır. Öncelikle Celal Bayar yerine Refik Saydam'ı hükümeti kurmakla görevlendirmiştir. Dr. Refik Saydam'ın, savaşın Türkiye'nin üzerinde her alanda ağırlığını hissettirdiği bir zamanda, 8 Temmuz 1942'de kalp krizi sonucu vefat etmesi üzerine İnönü, Hariciye Vekili Şükrü Saraçoğlu'nu hükümeti kurmakla görevlendirmiştir. Hükümet başkanları değişse de memleketin politika üretim merkezi Çankaya Köşkü olduğu için Türkiye Cumhuriyeti'nin iç ve dış siyasetinde büyük bir değişim olmamıştır. Savaşın sonuna kadar bu görevde bulunan Başbakan Saraçoğlu, radikal kararların uygulayıcısı haline gelmiştir. Hükümet ihtiyaç duyduğu başta varlık vergisi olmak üzere tüm kanunları çıkarmada hiç zorluk çekmemiştir. Zaten TBMM'nde tek partinin mebusları vardır ve Meclis'e gelen kanunlar oybirliği ile çıkarılmıştır.

2. Savaşın Başlaması ve Türkiye'de Alınan Önlemler

İkinci Dünya Savaşı'na giden süreçte İtalya ve Almanya'dan yükselen ve sınırların tadilini öngören revizyonist seslere Türkiye de katılabilirdi. Nitekim kısa bir süre önce cihanşümul imparatorluğunu kaybetmişti ve hemen sınırlarının dibinde yaşayan soydaşları vardı. Nasıl ki İtalya Antik Roma'nın sınırlarını kendi sınırları olarak görürken Almanya ise 'hayat sahası' ile Almanya'nın sınırlarını genişletmek arzusunda olmuş ise Türkiye de İkinci Dünya Savaşı koşullarında dış politikasını böyle bir zemine oturtabilmiştir. Ancak Türkiye'yi idare eden kadro böyle bir politikanın Rus ruleti oynamaktan pek farklı olmadığını bilincindeydi. Harp esnasında henüz çocuk yaşta olan Altan Öymen şunları yazmaktadır:

“Türkiye, Sevr Antlaşması’nı yok eden Lozan Antlaşması’yla, “varılabilecek” olan hedeflerine büyük ölçüde ulaşmıştı. Geriye kalan sorunları da barışçı yolları zorlayarak çözüyordu. Boğazlar’daki egemenliğini Montreux Sözleşmesi’yle kazanmıştı. Hatay sorununu “bağımsız Hatay” aşamasından sonra “anavatanla birleşme” noktasına kadar getirmişti. Fransızları da diplomatik yoldan ikna ederek o süreci tamamlayabileceğine inanıyordu.” (Öymen, 2002: 105).

Savaşın başlamasıyla birlikte Tek Parti Hükümeti basından ekonomiye, iç politikadan dış politikaya kadar her alanda tedbirler almıştır. Böylece savaşan taraflara yönelik farklı ses ve uygulamaların önüne geçmeyi amaçlamıştır. Türkiye’nin altı yıl boyunca dünyayı kasıp kavuran bu savaşta tarafsız kalması aldığı bu sert tedbirlerle mümkün olduğu söylenebilir. Bu hengamede halk sıkıntı tabirinin dahi hafif kalacağı pek çok acılar çekmiş olmakla beraber, henüz 16 yaşında olan genç devletini de korumayı bilmiştir. Bu nedenle İsmet Paşa’nın yurt gezilerinin birinde savaş döneminde yaşanan kıtlık ve karaborsacılık nedeniyle kendisine “sen bize çayı şekersiz içirdin” diye haklı bir sitemde bulunan vatandaşa “evet çayı şekersiz içtiniz ama babasız kalmadınız” diye cevap vermesi manidardır.

2.1 Ekonomik Tedbirler

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan sonra çıkabilecek bir savaşa karşı herhangi bir ekonomik önlem almaktan yoksun kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı başlarken, özellikle savaşın tarafı olan milletler tıpkı Birinci Dünya Savaşı’nın başlangıcında alınan tedbirlere benzer çalışmalar yürütmüşlerdir. Savaş ekonomisi alanına eğrilmiş, orduların modernizasyonu sağlanmıştır. Türkiye’de ise hala atlı süvari birlikleri ordunun temelini teşkil etmektedir. Bu durum ise tarımsal gıdalara olan ihtiyacı arttırmıştır. Tarımsal nüfusun silahaltına alınması işleri daha da içinden çıkılmaz bir hale sokmuştur. Savaş yıllarında artan ihtiyaca rağmen hububat fiyatları sabit kalırken, gereken zam yapılmamıştır. Hükümetin amacı şehirlerin ihtiyaç duyduğu buğday, et ve diğer tarımsal ürünleri ucuz yoldan şehirlere ulaştırmaktır. Bu durum köylüyü zor duruma sokarken, şehirlerde türeyen karaborsacılar halkın kıtlık çekmesine sebep olmuştur. Buradan şunu anlamaktayız ki devlet idaresi kırsal-şehir dengesini kuramamakta ve ortaya sosyal trajediler çıkmaktadır.

Türkiye, II. Dünya Savaşı’na giden süreçte özellikle şehirlerde baş gösteren aşırı fiyat artışına müdahale etmeye yönelik çalışmalar yürütmüştür. Kendisi de bir iktisatçı olan Başvekil Celal Bayar, yabancı kökenli bilim insanlarına hayat pahalılığını önlemeye yönelik raporlar hazırlatmıştır. Bu raporlar doğrultusunda Ticaret Vekaleti bünyesinde oluşturulmaya çalışılan “Hayat Pahalılığı ile Mücadele Servisi” savaşın başlamasıyla ve hükümetin değişmesiyle akamete uğramıştır.

İş başına yeni gelen her hükümetin, sefeli olan hükümetin bütün yaptıklarını çöpe atarak

BENĞİ
DÜNYA YÖRÜK-TÜRKMEN ARAŞTIRMALARI DERĞİSİ

Bengi World Journal Of Yoruk-Turkmen Studies

Yıl: 5, Sayı: 2

(Eylül 2022)

her şeyi sil baştan düzenlemesi Türkiye Cumhuriyeti siyasi tarihinde günümüze kadar sirayet eden bir hastalık olmaya devam etmektedir.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasından kısa bir süre sonra İktisat Bakanlığı'nabağlı "Sanayi Tetkik Cemiyeti Başkanlığı" tarafından "müdafaa ekonomisi" adıyla kapsamlı bir rapor hazırlanmıştır. Bu raporda Türkiye'nin gerek savaş dışı kalması gerekse savaştan etkilenmesiyle ortaya çıkacak durum ayrıntılı analiz ve şemalarla incelenmiştir. Milli müdafaa ekonomisi raporu ile birlikte "İktisadi müdafaa kanun tasarısı" hazırladıklarını belirten dönemin Sanayi Tetkik Cemiyeti Reisi Şevket Süreyya Aydemir, bu çalışmaların layıkıyla verimlendirilemediğinden yakınmıştır.

Her savaş döneminde olduğu gibi İkinci Dünya Savaşı'nda da başta Türkiye olmak üzere tüm dünyada enflasyon tavan yapmıştır. İsmet Paşa bu dönemde yaşanan kıtlıkla ilgili defterine "pahalılıktan çok endişeliyim" diye not düşmüştür (İnönü, 2008: 342). Savaş ortamını fırsat bilip ellerindeki ürünleri stoklayanlar fiyatların yükselmesiyle birlikte fahiş paralar kazanmışlardır. Bu nedenle 'harp zenginleri' diye bir grup ortaya çıkmıştır. İnönü, 1942 yasama yılının açılış töreninde Mecliste yaptığı konuşmada savaş ortamını fırsat bilip çıkarları için ekonomiyi felç eden tüccardan yana serzenişte bulunmuştur.

"Bulanık zamanı, bir daha ele geçilmez fırsat sayan eski batakcı çiftlik ağası ve elinden gelse teneffüs ettiğimiz havayı ticaret metaı yapmaya yeltenen gözü doymaz vurguncu tüccar ve bütün bu sıkıntıları politika ihtirasları için büyük fırsat sanan ve hangi yabancı milletin hesabına çalıştığı belli olmayan birkaç politikacı, büyük bir milletin hayatına küstah bir surette kundak koymaya çalışmaktadırlar. Üç, beş yüz kişiyi geçmeyen bu insanların vatana karşı aşikar olan zararlarını gidermek yolu elbette vardır" (TBMM, 1942: 4).

İnönü'nün bu konuşmasında dikkati celbeden önemli bir husus da bahsedilen ekonomik buhran ortamından siyasetçilerin de istifade ettiğidir. Cumhurbaşkanının bu sözleri sarf ettiği meclisin gündemine yaklaşık bir hafta sonra Varlık Vergisi Kanun teklifinin gelmiş ve kısa bir süre sonra kanunlaşmış olması, yukarıdaki konuşmanın akıbetini ortaya çıkarmıştır. Ancak sonuçları itibariyle Varlık Vergisi, İsmet Paşa'nın sözleriyle ortaya koymuş olduğu yangın durumunu ortadan kaldırmamış, tam aksine ülkenin sosyo-ekonomik durumu daha da içinden çıkılmaz bir şekilde bürünmüştür. Alınan bütün tedbirlere rağmen, dönemin gazete sayfaları hükümetin karaborsacılar ve tüccarla ekonomik ilişkiler kuran memurlara müdahale edemediği yönündeki haberlerle çalkalanmıştır. (Vatan, 28 ikinci teşrin 1942; Cumhuriyet, 1 Temmuz 1942)

Bu dönemde yaşananların içinde olan Trabzon milletvekili Faik Ahmet Barutçu, İnönü'nün zikredilen konuşmasını varlık vergisinin işaret fişegi olarak telakki eder. Başvekil

BENĞİ
DÜNYA YÖRÜK-TÜRKMEN ARAŞTIRMALARI DERĞİSİ

Bengi World Journal Of Yoruk-Turkmen Studies

Yıl: 5, Sayı: 2

(Eylül 2022)

Saraçoğlu, konunun aciliyet kesp ettiğini bu nedenle mecliste bulunan komisyonlardan seçilecek kişilerin geceleri dahi çalışarak kanun teklifini 11 Kasım'daki Meclis toplantısına yetiştirmelerini istemiştir. Varlık Vergisi Kanunu hazırlık çalışmalarına Adalet komisyonu üyesi olarak katılan Faik Ahmet Barutçu, çalışmaların büyük tartışmalar nedeniyle sabaha kadar sürdüğünü belirtmektedir.

Varlık Vergisi konusunun en tartışılan maddesi, yükümlünün borçlarının aile efradından da tahsil edilmesini öngören maddedir. Bu madde TBMM'de görüşülürken yaşananları dönemin tanığı Barutçu şöyle anlatmaktadır:

“ Başkan şunu söyledi:

-Kardeş malını da çıkartmak doğru olur. Çünkü hukuk esasları ile çelişiyor. Dayanamadım, şaka yollu:

-İlahi, Başkanım! Bu kanunun hangi maddeleri hukuk ilkeleriyle uyuyuyorki... dedim.

Saraçoğlu, kahkahayla:

-Maliye Vekili, dinliyor musun? Bak senin kanunun için ne diyorlar, dedi.

Ve her yandan yükselen kahkahalar arasında bu maddenin ve kanunun görüşülmesi sona erdi.” (Barutçu, 1977: 264).

Barutçu, Varlık Vergisi'nin çıkarılmasını o dönem devletin içinde bulunduğu çıkmaz nedeniyle bir zorunluluk olarak görmektedir. Devletin bu çıkmaza girmesinde Refik Saydam hükümetini önlem almak yerine 'denk bütçe edebiyatı' yapmakla suçlamaktadır. Gerçekten de dünyada savaş tamtamlarının çalmaya başladığı özellikle 1939 yılından itibaren gerekli stokları yapmak yerine tüm çözüm savaş dışı kalmada aranmıştır.

II. Dünya Savaşı'nın getirmiş olduğu yıkım ülkenin sadece ekonomik sistemini değil, hükümette ve bürokraside bulunan birçok kişinin haleti ruhiye de alt üst etmiştir. Bu duruma işaret eden Ticaret Vekaleti Müsteşar Muavini Şevket Süreyya Aydemir, bir konuyu görüşmek üzere Ticaret Vekili Mümtaz Ökmen'i, sabahın erken saatlerinde evinde ziyaret ettiğini belirterek Ökmen'in kan çanağına dönmüş gözlerle kendisini karşıladığını ve şu hususa dikkat çektiğini aktarır;

“Şevket, bu gece hiç uyumadım. Bu salonun içinde, bir uçtan bir uca dolaştım durdum. Biliyor musun ne düşündüm. Düşündüm ki, şu balkona çıkayım ve oradan kendimi sokağın taşları üzerine atayım. Yalnız üzerimize aldığımız bu yükten kurtulmak için değil, millet dediğimiz, ordu dediğimiz son varlıklarımıza karşı, şu ülkede ve hele bu sırada, bu kadar aciz ve çaresiz kaldığımız için!..(Aydemir, 2006: 204).

Şevket Süreyya Aydemir'e göre de harp karşısında yaşanan çaresizliğin ve ekonomik

sorunların çözümsüzlüğün cezası olarak bedenlerinin kaldırılmasına serilmesi gerekiyordu. Çünkü Harp yıllarında Türkiye savaş dışı kalmasına rağmen millet her sabah kalktığında o gün evine ekme girip girmeyeceğini, ailesinin temel gıda ihtiyacını karşılayıp karşılayamayacağını düşünmektedir. Peki bu menfi durumun müsebbibi kimdi? 1912 Balkan faciasından itibaren 10 yılını kesintisiz olarak savaşlarda geçiren Türk milleti, uzun bir aradan sonra karşı karşıya kaldığı bu sıkıntılı harp evresinde de aynı problemlerle yüzleşecekti! Devleti idare edenlerin intihar etmesi bu yüzleşmede sorunları giderir miydi?

3. Milli Korunma Kanunu

1 Eylül 1939 tarihinde İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasından kısa bir süre sonra Refik Saydam Hükümeti, Türkiye'nin savaşa girebilme ihtimaline karşı olağanüstü tedbirler almaya başlamıştır. Savaşın öncesinde ve başlama sürecinde harp iktisadiyatına yönelik yapılan çalışmalar ve hazırlanan raporlar İktisat Vekili Hüsnü Çakır tarafından Başvekil Refik Saydam'a sunulmuştur. Başvekil, "Milli İktisadi Korunma Kanun Projesi"ni 26 Aralık 1939'da CHP Grup Başkanlığına vermiştir. Bu kanun tasarısı partinin iktisatçı vekillerinden oluşan bir komisyonda tartışılmıştır. Uzun süren görüşmeler sonucunda ortaya çıkan 70 maddelik Milli Korunma Kanunu 18 Ocak 1940'ta TBMM'de kabul edilmiştir. Başvekil mecliste yapmış olduğu konuşmada Milli Korunma Kanunu'nun amacını şu sözlerle ifade etmiştir: "*Kanununun hedefi, Türk müdafaa kuvvetlerinin fevkalade hallerde ve seferberlikte en iyi şekilde tanzimine matuftur.*" (Cumhuriyet, 19 İkinci kanun 1940)

Milli Korunma Kanunu ile hükümete verilen olağanüstü yetkilerle bütün üretim dengelerini denetleme imkânı sağlanmıştır. Hükümet bu kanuna dayanarak, hafta tatilini iptal edebilir, gerek duyduğu işçileri ücretli çalıştırabilir ve savaş koşullarını şahsi menfaatleri için kullanan karaborsacıları hapsedebilir ya da sürgüne gönderebilirdi. Bu husustaki anlayış şu cümlelerle ifade edilmeye çalışılmıştır:

"Savaş gereksinimleri ile doğrudan ilgili olan sanayi ve maden sektöründe hangi ürünün ne miktar üretileceğine karar vermenin yanı sıra hedeflerin gerçekleşmesi için birtakım zorlamaları da yaptırabilirdi. Tarımda hangi ürünün nerede, ne miktarda üretileceğini belirler, ekilmeyen büyük arazilerin bedelini ödeyerek işletmeye açabilirdi. Hükümet dış ticareti ve dolayısıyla fiyatları da kontrol etme yetkisine sahip olarak karaborsayı önlemeyi hedefliyordu." (Eraslan, 2008: 523).

İkinci Dünya Savaşı'nın yaptığı tahribat karşısında dünyada pek çok devlet Milli Korunma Kanununa benzer uygulamalara başvurmuştur. Örneğin; Çekoslovakya'da 13 Mayıs 1936'da yürürlüğe sokulan "Devletin Müdafası Kanunu" ve Fransa'da 11 Temmuz 1938'de ilan edilen "Harp Zamanında Millet'in Teşkilatlandırılması Kanunu" zamanlama ve içerik bakımından

BENĞİ
DÜNYA YÖRÜK-TÜRKMEN ARAŞTIRMALARI DERĞİSİ

Bengi World Journal Of Yoruk-Turkmen Studies

Yıl: 5, Sayı: 2

(Eylül 2022)

Türkiye’de kanunlaştırılan Milli Korunma Kanunu ile benzer özellikler ihtiva etmekteydi (Güçlü, 2019: 10).

1938 yılında çıkarılmış olan Toprak Mahsülleri Ofisi Kanunu aslında köylünün ürettiği ürünün birikimini sağlamayı amaçlamaktaydı. Ancak savaş yıllarında bu kanunun da Milli Korunma Kanunu kapsamına alınması köylü için faydadan çok zarar getirmiştir.

“Çünkü bütün amaç üretimi arttırmak ve kentler ile orduyu beslemek olduğundan, üreticinin tahılı piyasadan çok düşük olan 5 kuruş fiyattan zorunlu alıma tabi tutuldu. Bu arada büyük toprak sahipleri hem tahılı karaborsaya intikal ettirebildiklerinden, hem de savaş nedeniyle değerlenen pamuk gibi tahıl dışı ürünlerini satabildiklerinden büyük sermaye birikimi sağlarken, küçük ve orta köylü fukaralaştı.” (Aydın, 2009: 389).

Savaşın yükünün her geçen gün daha da hissedilmesi üzerine kanunda değişiklikler yapılarak etkinliği ve kapsamı arttırılmaya çalışılmıştır. Refik Saydam hükümeti döneminde üç defa (25 Aralık 1940-19 Aralık 1941-30 Ocak 1942), Şükrü Saraçoğlu hükümeti döneminde 3 Ağustos 1944 tarihinde yapılan değişiklikle hükümet Milli Korunma Kanunu’nun etkinliğini arttırmak için tadilat yapmış ve muhtekirlerle (savaş koşullarında türeyen vurguncular) mal stoklayan şahısları ihbar eden vatandaşlara ikramiye vermek için kanuni düzenlemelere gitmiştir. (Akşam, 31 Kanunuevvel 1942).

Kanunu uygulayanların keyfi davranışları ve şahsi menfaat peşinde koşması işleri daha da çetrefil bir duruma sokmuştur. Milli Korunma Kanunu’nun hazırlık çalışmalarına katılan dönemin Sanayi Tetkik Cemiyeti Başkanı Şevket Süreyya Aydemir, o günkü tartışmalar hakkında şunları yazmaktadır:

“Olağanüstü düzenleme ve müdahale tedbirlerinin, hiç kimse gönülden savunucusu değildi. Adliye Vekaleti Müsteşarı Teşkilat-ı Esasiye Kanununun (Anayasa) temel kanun olduğunu, bu kanunun vatandaşın mülkiyet haklarını, serbest tedarik ve satış haklarını koruduğunu, kısacası serbest ticareti kısıtlayacak, kayıtlayacak devlet müdahalelerine karşı olduğunu, mevzuata göre, haklı olarak açıklıyordu. Bir savaş halinde iktisadi savunma tedbirlerinin, kanunlar karşısında dayanaksız kalacağını söylüyordu.” (Aydemir, 2006:214)

Celal Bayar’ın istifasından sonra Cumhurbaşkanı İnönü tarafından Başbakanlığa atanan Dr. Refik Saydam, "Her işimiz A'dan Z'ye bozuktur" demişti. Refik Saydam, vefatından kısa süre önce de İstanbul’da verdiği bir demeçte şu cümleyi kullanmıştır: “Kurumları A’dan Z’ye kadar değiştireceğiz. Evet, Saydam uzun yıllar bulunduğu devlet kademlerinde önemli aksaklıklar görmüş, tabiri caizse artık tuzun koktuğunu fark etmiş olmalı ki köklü değişimlerin sinyalini vermiştir. Ancak O’nun iktidarında devlet yönetimindeki aksaklıklar daha da artmıştır. Mezkûr dönemde devlet bürokrasisinde önemli görevler üstlenen Şevket Süreyya Aydemir, döneminin

uygulamalarına oldukça eleştirel bakar. Aydemir, Milli Korunma Kanunu'nun uygulanmasında yaşanan sıkıntıyı şu örnekle acı bir şekilde ortaya koymuştur.

“Bir taraftan, Ankara’da mağazasında satılan fotoğraf kağıdını mağazanın rafında bulundurmadığı için tanınmış bir tacir uzun süreli hapse mahkum olurken, Haydarpaşa istasyonunda tesadüfen hamalın sırtından düşerek parçalanan bir sandıktan dökülen binlerce “ağır işçi ekme karnelerini” bastırarak ve dağıtarak dolandırıcı: Bu sabte vesikalar tam taklit sayılmaz. Çünkü şu köşedeki çizgilerden birisi tam aslına benzemiyor, gerekçesiyle ve hiç tutuklanmadan serbest bırakılıyordu.” (Aydemir, 2006: 216).

Milli Korunma Kanunu savaşın sona ermesinden sonra lağvedilmiş ama tek parti iktidarını yıkan Demokrat Parti de 1956 yılında Milli Korunma Kanunu’na ihtiyaç duymuştur. Demokrat Parti, iktidarının ilk yıllarında yakalamış olduğu göreceli ekonomik kalkınma 1954 yılından itibaren duraklamış ve müteakip senelerde ekonomik darboğaz baş göstermiştir. Menderes Hükümeti 6 Haziran 1956 tarihinde mevcut Milli Korunma Kanunu’na yeni maddeler ekleyerek yürürlüğe koydu. Demokrat Parti bu kanun ile kendisine yönelik oluşmaya başlayan muhalif odakları da bertaraf etmeyi düşünüyordu.

4. Toprak Mahsulleri Vergisi

Savaş nedeniyle şehirli nüfusun gıda ihtiyacını karşılamak isteyen hükümet, 7 Haziran 1943 tarihinde resmi gazetede yayımlanan Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu çıkarmıştır. Üretici konumundaki köylüye yeni bir yük olarak ortaya çıkan bu vergi kanununa göre harman zamanı toplanacaktır. Bu çalışma kapsamında bilgi veren Tefvîk Sayek, Toprak Mahsulleri Vergisi nedeniyle çekilen sıkıntıları da dile getirmiştir. Vergi nakit olarak değil tıpkı aşar vergisinde olduğu gibi ürün olarak alınıyordu ama birim fiyat piyasanın çok altında hesaplanıyordu. Bu nedenle erkek nüfusun çoğu silahaltında olan köy ahali üretimin büyük kısmını devlete vermek zorunda kalmıştır. Hangi mükellefin ne kadar aynı ya da nakdi vergi ödeyeceğine dair tespitler çok sağlıklı yapılmamıştır. Çünkü bu vergi mükelleflerinin tespiti için oluşturulan komisyonun sekiz üyesinden dördü hükümet yetkililerinden, dördü de mahallelerden seçilmiştir.

Toprak Mahsulleri Vergisi köylünün yanı sıra büyük toprakları olan ağa-eşraf kısmına da aynı oranda uygulanmıştır. Köylü vergisini ödeyemeyince toprağını ağaya satmak zorunda kalmıştır. Çiftlik arazileri bu dönemde gittikçe büyürken köylü bu arazilerde işçi konumuna düşmüştür. “1944 yılında genel olarak oranlar %10’a çıkarılınca bunun “ne kadar saklanırsa saklansın eski aşar vergisi” olduğu TBMM’de milletvekillerince de ifade olunmuştur.” (Timur, 1993: 188). Oysa genç cumhuriyetin idarecileri 1925 yılında ilga edilen Aşar Vergisini, yüzyıllardan beri köylünün belini kıran yük olarak lanse etmiş ve bir övünç kaynağı olarak telakki etmişlerdir. TBMM’nin 4

Haziran 1943 günü müstacelen görüşülen kanun tasarısında özellikle Eskişehir Mebusu Emin Sazak zikredilen vergi kanununun zafiyetlerine dikkati çekmiştir. Başvekil Saraçoğlu tartışmalara cevaben şunları söylemiştir:

“Arkadaşlar, içinde bulunduğumuz büyük zorluklar, büyük ihtiyaçlar bizi istemiyerek toprak mahsullerinden vergi almağa götürdü. Biz bu toprak mahsullerinden alacağımız vergiyi eski aşara benzetmemek için elden gelen bütün gayreti sarfetmiş bulunuyoruz. Eğer yine burada onun fena taraflarını bertaraf edecek teklifler vâki olursa onu tamamen vâdaha şimdiden kabul etmeği bir vazifebiliriz.” (TBMM, 1943: 16).

Toprak Mahsülleri Vergisi uygulandığı dönem itibariyle büyük toprak sahipleriile şehirlerde yaşayan tüccara uygulanan Varlık Vergisiyle aynı zamana rast gelmiştir. Ancak gerek dış politikadaki rüzgârın müttefiklerden yana esmesi gerekse iç politikadaki tepkiler 1944 yılının ilk aylarında Varlık Vergisinin ilga edilmesini sağlarken, kaderi yoksulluk olan köylü sınıfının ise 1948 yılına kadar Toprak Mahsülleri Vergisini ödemesine sebep olmuştur. Aşağıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere Varlık Vergisi gelirinden sonra Toprak Mahsülleri Vergisi ile bütçenin ihtiyaç duyduğu nakit karşılanmaya çalışılmıştır. Yıllara göre Toprak Mahsülleri Vergisinin rakamları şu şekildedir(Ökte, 1951: 201):

Tablo 1.

Türkiye’de 1944-1948 yılları arasında uygulanan Toprak Mahsülleri Vergisinin miktarı

Yıllar	Miktar (Milyon)
1944	47.275.054
1945	66.855.160
1946	78.000.000
1947	29.000.000
1948	8.000.000
Toplam	229.130.214

5. Varlık Vergisi

Devlet giderlerini karşılamamanın en kolay yolu geçmişten günümüze, kanunlar çerçevesinde toplanan vergiler olmuştur. Anayasamıza göre devlet tüm vatandaşlarından gelirine göre eşitlik ve adalet dairesinde vergi toplar. Türkiye İkinci Dünya Savaşı’nda büyük bir ekonomik krizle karşı karşıya kalmıştır. Ekonomideki bu olumsuz tabloyu devlet vatandaşa “Milli Korunma Kanunu, Toprak Mahsulleri ve Vergisi Varlık Vergisi” gibi yeni vergiler yükleyerek olumlu yönde

değıştirmeye çalışmıştır. Nüfusunun büyük kısmı köylerde yaşayan ve çalışma çağındaki erkek nüfusun silahaltına alınması üretimi sekteye uğratmıştır. Kamu harcamalarının da büyük kısmı savunmaya ayrılan Türkiye’de, karaborsacılık ve enflasyonun da tesiriylehaksız yere zenginleşen bir toplumsal sınıf ortaya çıkmıştır. Bu menfi durum karşısında tek parti hükümeti; piyasaya sürdüğü fazla parayı çekmek (savaşın başlamasından kısa bir süre sonra 1941 yılının sonunda tedavülde 512.473.000 lira kağıt para varken, bu miktar 1944 yılının sonunda neredeyse iki katına çıkarak 960.834.000 olmuştur), hazinenin ihtiyaçlarını karşılamak ve gayrimüslimlere dayanan ticaret burjuvazisini kırmak amacıyla varlık vergisi adıyla bir vergiye başvurmuştur. “Kasım 1942’de kabul edilen Varlık Vergisi Kanunu, esas olarak ticaret burjuvazisini, tali olarak da çiftçi, esnaf ve ücretlileri kapsayan; belli komisyonlarca tarh edilerek bir kereye mahsus olmak üzere toplanan, itiraz hakkı bulunmayan olağanüstü bir vergiyi öngörür.” (Boratav, 2006: 85)

Toplumun varlıklı kesimine bir vergi konulacağına dair haberler 1942 yılının yaz aylarından itibaren basında ve siyasi muhitlerde konuşulmaya başlanmıştır. Bu söylentilerin ayyuka çıktığı bir zamanda İstanbul’daki gayrimüslim kanaat önderleri bir araya gelerek Başbakan Şükrü Saraçoğlu’nu ziyaret etmiştir. Saraçoğlu’nun yazı işleri müdürünün doğruladığı bu görüşmede şu konuşma geçer: “Efendim, size ne kadar gelir lazım, bunu bize söyleyin. 300 milyon lira mı, yoksa 200 milyon lira mı? Biz bunu aramızda toplarız.

Başbakanın yanıtı şu olur:

Bunu nasıl kabul ederim? Biz modern bir devletiz.”(Kafaoğlu, 2005: 61).

Başvekil Saraçoğlu’nun böyle bir tavır takınmasının sebebi, verginin sadece gayrimüslimleri hedef aldığı yönündeki tartışmaların önüne geçmektir. Ancak burada dikkati çeken bir husus gayrimüslim kanaat önderlerinin, varlık vergisinin uygulamayakonulmasından sonra bir iş birliğine giderek Saraçoğlu’na ödemeyi vadettikleri rakamımükellef bazında neden ödemedikleridir.

Şevket Süreyya Aydemir, Varlık Vergisi uygulamasının bir zorunluluk haline gelmesinin sebebini Refik Saydam döneminde hazırlanıp devreye sokulan ekonomik planların, Saraçoğlu hükümetinin iş başına geldikten sonra uygulanmamasıdır. Ona göre Saraçoğlu hükümeti, sanki savaş bitmiş ya da Türkiye’den çok uzakmış gibi II. Meşrutiyetin ilanına benzer bir serbestiyet havası estirmiştir. Bu durum tekellerin ve fahiş zenginlikler elde eden bir zümrenin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Uygulamadaki hatalara rağmen Aydemir, Varlık Vergisinin olağanüstü bir vergi olduğunu yazarak bu uygulama üzerinden İsmet Paşa’nın suçlanmasına karşı çıkar. Varlık Vergisinin uygulandığı dönemde kendisini evinde ziyaret eden İzmir Musevilerinden İş adamı Baba Gomel’in, “Siz koyunun postunu kırkcağınıza, koyunun kendisini kesiyorsunuz!” diye

BENĞİ
DÜNYA YÖRÜK-TÜRKMEN ARAŞTIRMALARI DERĞİSİ

Bengi World Journal Of Yoruk-Turkmen Studies

Yıl: 5, Sayı: 2

(Eylül 2022)

serzenişte bulunması üzerine Aydemir şunları söyler:

Biz Türkler asırlardan beri bin bir savaşta, para ve sermaye biriktirmeye vakit bulamadık. Sizler, yani bütün azınlıklar ise bunları yaptınız... Bu bizim asırlarca dökülen kanımızla; sizin bu sefer vereceğiniz bir iki yüz milyon kağıt liralık varlık verginizi karşılaştırırsak ve buna hatta bir “Kan Vergisi” desek, hesaplaşmamız acaba çok zalimane olur mu?(Aydemir, 2006: 236).

Şevket Süreyya Aydemir’in bu tarihi sözleri üzerine orada bulunan, İstanbul Üniversitesi profesörlerinden Avram Galanti şu cevabı vermiştir:

“Asla! Böyle bir hesaplaşmaya gidemeyiz! Çünkü o zaman yalnız bütün malımızı, mülkümüzü değil, cemaatlarımızın bütün fertlerinin canlarını da teraziye koyarsak, biz sizin asırlık kan ve askerlik haklarımızı ödeyemeyiz. Aldığımız vergi helal olsun. Bu vergi, senin dediğin işler teraziye dökülünce, bizim ödememiz lazım gelenin, bir zerre bile değildir...”(Aydemir, 2006: 236).

İkinci Dünya Savaşı döneminin önemli bir tanığı da Cumhuriyet gazetesi yazarı Nadir Nadi’dir. Nadi, Varlık Vergisi uygulamalarına Şevket Süreyya Aydemir gibi iyimser bakmaz. Ona göre uygulama esnasında büyük adaletsizlikler ve sakatlıklar vardır. Geliri ve yaptığı iş göz önünde bulundurulmadan sırf azınlık olduğu için 500.000 lira vergiye bağlanan mükelleflere karşı; toprak ağalarına, tekstil fabrikası işleten Adanalı zenginlere, devletle iş gören komisyonculara ve müteahhitlere hiç dokunulmamıştır.

Tablo 2.

*Türkiye’de 1942 yılı itibarıyla aşağıdaki tabloda görülen vergi tipleri ve gelirleri uygulanmıştır*⁴¹(Ökte, 1951: 24).

Vergiler	Miktarları (Milyon)
Kazanç Vergisi	51.190
Hayvanlar	28.100
Gümrük	21.340
Muamele	51.950
Dahili İstihlak	60.407
Damga	12.000
İnhisarlar	60.405
Buhran	22.000
Muvazene	21.800
İhracattan Müdafaa	9.000

BENĞİ
DÜNYA YÖRÜK-TÜRKMEN ARAŞTIRMALARI DERĞİSİ

Bengi World Journal Of Yoruk-Turkmen Studies

Yıl: 5, Sayı: 2

(Eylül 2022)

Toplam	338.192
---------------	----------------

Tablodan da anlaşılacağı üzere 1942 yılında Türkiye'nin bütün vergi kalemlerinin toplamı 338 milyon 192 liradır. Varlık vergisi ile mükelleflere yüklenen 465.384.820 lira verginin 314.920.940 lirası hazineye aktarılabilmiştir. Bir mukayese yapılırsa varlık vergisi geliri ile hazine bütçesinin ne kadar genişlediği görülür. Bu nedenle 1942 yılı bütçe açığını varlık vergisi ile kapatmayı planlayan hükümet, savaşın yüklediği ekonomik darboğazın 1943 yılında da devam etmesi üzerine bu defa Toprak Mahsülleri Vergisini getirmiştir. Başvekil Saraçoğlu bu durumu Toprak Mahsülleri Vergisi'nin Meclis'teki görüşmeleri esnasında şu sözlerle ifade etmiştir:

“Arkadaşlar, geçen sene bütçe yapıldığı zaman 140 milyon lira kadar bir açık derpiş edilmişti. Bütçenin tatbikatı esnasında tahâddüs eden büyük zaruretlere, bilhassa askerî masrafları pek çok artırdı ve fevkalâde bütçe açığımızı o kadar çok artırdı ki bunu Varlık Vergisiyle elde ettiğimiz 250 milyon lira ile ancak kapayabildik. Çünkü fevkalâde bütçemizin masraf kısmı 400 milyonu aşmış bulunuyor. Bu açığı da ancak 250 milyon lira ile kapayabiliyorduk. Bu seneki fevkalâde bütçemize gelince bu bütçe açığının büyük bir kısmını Maliye vekilinin bir iki fırsatta sizlere izah ettiği diğer varidat menbaları ile kapamak imkânı elde edilmiştir. Geri kalan açık 150 milyon liradır. Bu açığı da şimdi tetkik edeceğimiz vergi ile kapamağa çalışacağız. Bu vergi ile 110-130 milyon lira alacağımızı ümit ettiğimiz gibi, Varlık Vergisinden de 30-50 milyon temin edeceğimizi ümit ediyoruz ve böylece yeni bir zaruret yeni bir masraf açmazsa fevkalâde bütçemizi de âdi bütçemiz gibi mütevazî olarak kapamak imkânını elde edeceğiz.” (TBMM, 1943: 15).

Bu beyanattan anlaşılıyor ki tek parti iktidarı savaş boyunca karşılaştığı bütçe sorunlarında çözümü halka yeni vergiler yüklemeye bulmuştur. CHP'nin ağır toplarından Hilmi Uran Varlık Vergisinden doğan sakatlıklara şu şekilde değinmiştir (Uran, 1959: 386):

“Kanunun büyük zaafı, servet ve kazançlar için katı bir ölçü kabul etmemiş olması ve mükelleften alınacak vergiyi, daha ziyade, takdire ve kanaate bırakmış bulunması idi. Her vilayet ve kaza merkezinde teşekkül eden bir veya müteaddid komisyonların mükelleflere ve onların servet ve kazancına karşı kullandığı bu takdir ve ölçü, kanunun tatbiki esnasında, her tarafta ayrı olmuş ve hadd-i zatında makul ve makbul bir şey olmayan, takdir ile vergi tarhı keyfiyetine mahalli çeşitli sebeplerde katılması yüzünden alınan netice de çok mahzurlu çıkmıştı... Kanunun esasen makul olmayan hükümleri ise tatbikatta büsbütün gadri ve adaletsizliği intaç eden tecelliler göstermişti.”

Hilmi Uran Varlık Vergisi uygulamasının bir şahidi olarak yaşanan sıkıntıları dile getirmekle birlikte bu durumun kabahatinin sadece Başvekil Saraçoğlu ile Maliye Vekili Fuat Ağralı'ya yüklenmesinin haksızlık olacağını da belirtmiştir. O'na göre bu kanun nedeniyle bir günah varsa bu günah tüm Halk Partisi grubundadır.

5. Varlık Vergisi Kanunu'nun Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Taşınması

BENĞİ
DÜNYA YÖRÜK-TÜRKMEN ARAŞTIRMALARI DERĞİSİ

Bengi World Journal Of Yoruk-Turkmen Studies

Yıl: 5, Sayı: 2

(Eylül 2022)

9 Kasım 1942 Pazartesi günü TBMM'ye sunulan varlık vergisi kanun tasarısı 11 Kasım günü acilen gündeme alındı. Şemsettin Günaltay başkanlığında sabahtoplanan Meclis'in 4. Dönem üçüncü birleşiminde Başvekil Saraçoğlu söz alarak harbdöneminde ülkenin ekonomik durumu hakkında tafsilatlı bir konuşma yapmıştır.

Başbakanın konuşmasından sonra söz alan mebuslar Varlık Vergisi Kanununu destekleyen konuşmalar yapmışlardır;

“Müstakil Grup Reisi Ali Rana Tarhan (İstanbul): Sayın Hükümetin bu kanun teklifini, mali, iktisadi, içtimai bakımlardan yerinde buluyoruz. Aynı hedefe varacak ve faydası devamlı olacak başka layihaları bekleriz. Kanunun tatbiki için geniş salahiyet isteyerek tatbiki mesuliyetini almaktan çekinmemelerini ayrıca takdire layık görürüz. İyi tatbiki muvaffak olacaklarına itimat ederiz ve güzel başarılar dileriz.” (TBMM, 1942, Dönem 6, C.1, s.22)

“Refik İnce (Manisa): Bir varlık vergisi kanun teklifi karşısındayız. Bu kanunun geç kaldığına kanaatımız vardır... Hükümeti, bu şekilde bir kanun getirdiğinden dolayı teşekkürle layık görürüm... Hukuk prensiplerine muhalif olduğu yolunda varid olacak itirazlara cevap olarak şunu söylerim: hukuk; hayatın icaplarını takip ettiği gündür ki şayanı hürmettir.” (TBMM, 1942, Dönem 6, C.1, s.24).

“Muhittin Baha Pars (Bursa): Bugün verilen kararlardan, yapılan tekliflerden birçoğu bu milletin kafasında ve kalbinde titremekte idi. Bunu yapmakla milletin istediğini düşündü ve sevdiğini yapmış oldu.” (TBMM, 1942, Dönem 6, C.1, s.24)

Türkiye Büyük Millet Meclisi genel kurulunda varlık vergisi kanununu destekleyen bu konuşmalar üzerine Başvekil Saraçoğlu söz alarak kürsüye gelmiş ve bir teşekkür konuşması yapmıştır.

11 Kasım 1942 günü öğleden sonraki oturum 15:05'te başlamıştır. Varlık vergisi kanununun oylanması öncesinde mebuslar şu konuşmaları yapmıştır.

“Rasih Kaplan (Antalya): Arkadaşlar, Milli mücadelede Anadolu'da tüccarların verdiği, servet sahiplerinin verdiği büyük, şerefli bir imtihan vardı. Bugün de onu göreceğiz ki memleketin bu şerefli tarihini servet sahipleri hiç bir vakit kaybetmeyeceklerdir.” (TBMM, 1942, Dönem 6, C.1, s.27)

Gl. Kazım Karabekir (İstanbul): Arkadaşlar, çok yerinde olan bu kanun hakkında birkaç söz söylemek istiyorum. Evvela kanunun adı “Varlık Vergisi”dir. Varlık, bizde malum olduğu üzere daha ziyade mevcudiyet manasındadır... İkincisi; servet manasında kullandığımız zamanda dahi bu kanunun muhtevasıyla biraz tezat teşkil ediyor. Çünkü vergiyi servet sahibi olanlar değil, aşırı kazanç sahibi olanlar verecektir. Eğer encümen münasip görürse bunun adına “Aşırı kazanç vergisi kanunu” diyelim.” (TBMM, 1942, Dönem 6, C.1, s. 27).

“Süreyya Örgüevren (Bitlis): Arkadaşlar; bütün Türk milletini temsil eden yüksek heyetinizin huzuruna, tasdik için sunulmuş olan kanun layihasının ahkâmını mütelaa ve tetkik ve münakaşa edici bir zihniyetle gelmiş değilim. Ben belki tatbiki biraz da gecikmiş

BENĞİ DÜNYA YÖRÜK-TÜRKMEN ARAŞTIRMALARI DERĞİSİ

Bengi World Journal Of Yoruk-Turkmen Studies

Yıl: 5, Sayı: 2

(Eylül 2022)

addedilebilecek olan bu çok yerindeki, makul, hakka, adalete ve devlet idaresinde hâkim olması lazım gelen uyanıklık ve iyi görüş vasıflarına uygun olan kanun layihasının bütün cihanca ve Türk milletince ne mahiyette olduğunu kısaca belirterek... vazifemi bir daha yapmak isterim.” (TBMM, 1942, Dönem 6, C.1, s. 29).

Muvakkat Encümen M. M. Şinasi Devrin (Zonguldak): Muhterem General Kazım Karabekir, muhtelif hususlara temas buyurdular. Bunlardan birincisi; kanunun adı, Varlık Vergisidir. Bu cihet encümende de konuşuldu, müzakere mevzuu oldu. Yüksek heyetinizce de malumdur ki varlık, varlıklı adam, servet sahibi adam manasında umumiyetle kullanılan bir ifadedir. (TBMM, 1942, Dönem 6, C.1, s. 29).

Gl. Kazım Karabekir (İstanbul): Efendim; Heyeti Celile ismi nasıl kabul ederse tabii öyle olur. (TBMM, 1942, Dönem 6, C.1, s. 27).

Varlık vergisi üzerine Türkiye büyük Millet Meclisi’nde yapılan konuşmalar kanun tasarisını metheden ve destekleyen konuşmalardır. Mebusların vergiye müteveccih heyecanı o seviyededir ki, Milli Mücadele kahramanı ve aynı zamanda İstanbul mebusu olan Kazım Karabekir’in varlık vergisi kanununun oylanması öncesinde söz alıp daha ilk cümlesinde vergiyi desteklemesi ancak verginin adına yönelik bir çekincesini dile getirmesi bile meclis genel kurulunun tepkisine neden olmuştur. Karabekir’in konuşmasının gürültü ve itiraz sesleriyle sık sık kesilmesi nedeniyle, isim konusundaki önerisi gündeme dahi alınmamıştır.

Bununla birlikte söz alan mebuslar verginin uygulanması esnasında çok hassas olunması gerektiğini, memurların vurgulamaktan geri kalmamışlardır. Hükümetten, yolsuzluk yapan memurların en ağır şekilde tecziyesinin istenmesi gibi görevini layıkıyla yerine getiren memurların ödüllendirilmesi talep edilmiştir. Nitekim mebusların da nazarı dikkatini celp ettiği üzere Varlık Vergisi konusunda en büyük sıkıntılar memurların keyfi uygulamaları ve işgüzarlıkları sebebiyle yaşanmıştır.

Maliye Vekili Fuad Ağralı Varlık Vergisinin ivedilikle oylanmasına geçilmesi için meclis başkanlığına dilekçe vermiştir. Meclis başkanı Şemsettin Günaltay’ın bu öneriyi oylaması ile meclis genel kurulu, Varlık Vergisi Kanunu’nun oylanmasına geçilmesini oy birliği kabul etmiştir. Bu dönemde TBMM’nin mebus mevcudu 429’dur. 3 vekil vefat nedeniyle eksilmiştir. Varlık Vergisi Kanunu’nu oylamaya katılan 350 vekil tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

İsmet İnönü (Ankara), Falih Rıfkı Atay (Ankara), Tayfur Sökmen (Antalya), Ali Fethi Okyar (Bolu), Reşat Nuri Güntekin (Çanakkale), Celal Bayar (İzmir), Hasan Ali Yücel (İzmir), Hüseyin Rahmi Gürpınar (Kütahya) ve Hüseyin Cahit Yalçın (Çankırı)’ın da aralarında bulunduğu toplamda 76 mebus Varlık Vergisi Kanunu oylamasına katılmamıştır.

Varlık vergisinin TBMM’de oybirliği ile kabulünden sonra Başvekil Saraçoğlu teşekkür

konusması yapmıştır. *“Saraçoğlu'nun bu konuşmasından sonra milletvekilleri Varlık Vergisi Kanunu hakkındaki görüşlerini açıkladı. Ancak asıl görüşmeler CHP'nin gizli oturumunda yapıldığı için, mecliste yapılan konuşmalar yalnızca kanunu onaylar nitelikteydi.”*(Akar, 2000: 67).

Görüldüğü üzere Varlık Vergisi her ne kadar milletin içinde bulunduğu maddi aciziyeti ortadan kaldırmak ve milli refahı temin amacına dayandırılıyor olsa da, gerçekte İkinci Dünya Savaşı sebebiyle ortaya çıkmış olan yeni masrafların karşılanması ve devletin bütçede verdiği açıkların giderilmesi için kullanılacaktı. Dolayısıyla söz konusu verginin bu aşamada millete sadece yeni vergiler konulmaması aşamasında bir faydası olacağı anlaşılmış, buna mukabil refahı yükseltecek bir etkisini görülme ihtimali olmadığı müşahede edilmiştir.

6. Varlık Vergisi'nin Terkine Dair Kanun

Varlık vergisi uygulaması İkinci Dünya Savaşı'nda şartların değişmesi üzerine Türk dış politikasında esen farklı rüzgarların da tesiriyle kaldırılmıştır. İlgili kanun 15 Mart 1944 tarihinde TBMM genel kurul gündemine gelmiştir. Varlık Vergisinin terkine dair kanunun görüşmelerine başlanmadan önce Maliye Vekili Fuad Ağralı söz alarak, 16 ay önce Meclisin çıkardığı kanun ile uygulanan Varlık Vergisinin gayet verimli olduğundan ve bugün gündeme kanunun toplanmasını emretmesinden kaynaklanan ancak tahsili yapılamayan bir miktarın affedilmesini öngören bir yasa teklifini görüşmek üzere toplanıldığını ifade etmiştir. Ağralı sözlerine şu şekilde devam etmiştir:

“Aziz yurdumuzun bakasını, büyük milletimizin hayat ve refahını sağlayacak büyük ve şümüllü işleri, zamanın ağır ve müşkül şartları içinde tahakkuk ettirmenin devlet hazinesini ne kadar büyük vazifeler ve ağır masraflar karşısında bulundurduğunu takdir ederek bir defaya mahsus olmak üzere kabul buyurduğunuz bu Varlık Vergisi tahsilatı 316 milyon küsur lira gibi azımsanmıyacak bir yekûna balığ olmuştur.” (TBMM, 1944: 44).

Ağralı konuşmasında uygulama esnasında ortaya çıkan hüznü durumlara art niyetli ve milli ruhun manasını anlamayan yurt vazifesine lakayt vatandaşların neden olduğunu ifade etmiştir. Maliye Vekili'nin bu sözleri üzerine Varlık Vergisi konusunda söz alan Eskişehir Mebusu Emin Sazak, eski zamanlardan bu yana devletlerin zor durumda kaldıkları olağanüstü durumlarda halkın elindeki tüm ürüne el koyduklarından bahsetmiştir. Ancak hükümetin Varlık Vergisinin çok yerinde bir uygulama ile yükü sadece üretici tarım kesimi yerine tüm sınıflara yüklediğini ifade etmiştir. Sazak konuşmasını Varlık Vergisi borcunu ödemeyen kesimin milletin vicdanında affedilemeyeceğini belirterek konuşmasını şöyle tamamlamıştır:

“Varlığı olup da vermeyenler veya muhtelif surette servetlerini kaçırınları bu kanunla affediyoruz, amma bunlar millet nazaran nasıl affolunurlar? Bu kanun onları affederse bu gibi insanlar bu milletin içinden çıkıp

ğitmeliğirler. Çünkü milletçe bunların affı çaresi yoktur, Ben işte bu meseleyi canlandırarak bu gibi insanların millet ve memleket nazarında birer cani ve yurduna ihanet etmiş kadar maznundurlar, belki bunlar hakkında hükümet tedbir almadı. Fakat Millet intikamını alır, linç mi eder, ne eder? Onu bilmem.” (TBMM, 1944: 45).

Varlık Vergisinin kaldırılmasına ve bu vergi mükelleflerinin kalan borçlarının affedilmesine dair kanunun oylamasına 311 milletvekili katılmıştır. 310 milletvekili kaldırılması yönünde oy verirken sadece Siirt milletvekili Ali Rıza Esen, ret oyu kullanmıştır.

Varlık Vergisi'nin milletin en mahzun olduğu bir zamanda icraya konulması her ne kadar isabetli olmuş ise de kaldırılması da bir o kadar isabetli olmuştur. Her ne kadar mecliste büyük tartışmalar yapılmamış olsa da konuşan birkaç kişi verginin toplumda açtığı yaralara dikkat çekerek, Türkiye'de birtakım kişilerin savaş yoluyla elde ettiği servetlerin esasında millet menfaatleri için el konulması gereken bir husus olduğu vurgulanmıştır. Ancak savaşın bitimine doğru diğer ülkeler de olduğu gibi Türkiye'de de bu tür vergilerin iptali yönünde bir rüzgar estirildiği anlaşılmaktadır.

7. Yabancı Ülkelerde, Varlık Vergisi'ne Benzer Uygulamalar

II. Dünya Savaşı, ekonomiden maliyeye gerek savaşan ülkeleri gerekse savaş dışı kalmaya çalışan Türkiye'yi zor durumda bırakmıştır. Savaşın neden olduğu menfi ekonomik tabloları bir nebze de olsa hafifletmek isteyen ülkeler, Türkiye'den önce Varlık Vergisi benzeri uygulamalara yönelmişlerdir. Bahsi geçen ülkelerden biri olan Almanya 1940'da, Almanya'nın işgalindeki Yunanistan 1941'de, Bulgaristan ise 1942'de mal varlığı fazla olan vatandaşlarına yeni vergiler yüklemişlerdir. ABD, İsviçre, Hollanda, Fransa ve Macaristan da savaşın etkilerinin en ağır hissedildiği yıl olan 1942 de benzer vergileri uygulamaya koymuşlardır. İngiltere her ne kadar herhangi bir işgale uğramasa da gerek savaşın tüm yükünü sırtlaması gerekse Almanya'nın hava bombardımanı ve deniz ablukasını nedeniyle finansman darlığı içindeydi. Tarım üretiminden sanayiye ekonominin her alanında etkin bir devlet müdahalesine rağmen finansman sorununu çözemeyince daha önce Kazım Karabekir Paşa'nın teklif ettiği gibi “aşırı kazanç” vergisi adıyla yeni bir vergi koymak zorunda kalmıştır.

Almanya, Hitler'in iktidara geldiği 1933 yılından itibaren savaş ekonomisine geçmiştir. Aşırı savaş harcamaları devlet bütçesini dara sokunca özellikle Yahudi iş adamlarına yönelik girişimler devreye sokulmuştur.

“Bu dönemde ekonomisini “Aryanlaştırmak” isteyen Almanya, 1935'de çıkan ırkçı Nürnberg yasalarıyla, Yahudilerin sahip oldukları şirketleri izlemeye alıyordu. Bu firmalarla aynı sektörde iş yapan Alman firmalarından, vergi dairelerinden, ticaret odalarından ve bu firmalara yerleştirilmiş casuslardan elde edilen istibbarat yoluyla, bu firmaları ucuz fiyatlarla Almanlara devretmeleri için

Yahudilerin zorlandıkları görüliyordu.” (Pur, 2007: 327).

Avusturya, Portekiz, İtalya, Japonya, Belçika, Finlandiya, Kanada ve İsveç deİkinci Dünya Savaşı'nın ekonomilerinde yaptığı tahribatı bir nebze olsun hafifletmek için olağanüstü vergilere başvurmuşlardır. Bu ülkeler öncelikli hedef kitle olarak savaş koşullarında aşırı zenginleşenleri seçmiştir. Savaş döneminin olağanüstü vergileri Türkiye’de gayrimüslim azınlıkları, Mihver bloğunda ise Yahudileri yüksek perdeden etkilemiştir (Akar, 2000: 252).

Şükrü Saraçoğlu da 1943 yılının ilk günlerinde dünyaca ünlü İngiliz dergisi Times’a vermiş olduğu demeçte Varlık Vergisi'nin, mali ve iktisadi ihtiyaçları karşılamak üzere acilen çıkarılmış olduğunu belirtmiştir. Başka ülkelerin de savaş boyunca benzer uygulamalara gideceğini kesin bir dille ifade etmiştir. (Dinçtürk, 2004: 139)

8. Varlık Vergisinin Yurtiçindeki Yansımaları

İkinci Dünya Savaşı yıllarında lise öğrencisi olan Erdal İnönü evlerinde kulak misafiri olduğu siyasi konuşmalarda, Başvekil Saraçoğlu'nun Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye Varlık Vergisi uygulamalarından duyduğu memnuniyeti anlattığından anılarında bahsetmiştir. Saraçoğlu daha sonraki dönemlerde uygulamaya yönelik eleştirileri nasıl göğüslediğini İsmet İnönü'ye şöyle anlatır:

“Bu vergiyi getirmekle iş adamlarına, ticaret erbabına ve azınlık mensuplarına zulüm yaptığımız söyleniyormuş. ‘Hangi zulümden bahsediyorsunuz,’ dedim. Köylü, kasabalı gençlerimiz, birçok yetişmiş vatandaşımız, yıllardır kar kış demeden dağda bayırda sınırları bekliyorlar, dünyanın sıkıntısını çekiyorlar, hiç sesleri çıkmıyor. Şimdi onlara destek olmak üzere, şehirlerimizde rahat evlerinde oturarak, her zamanki işlerini yaparak bol para kazanmış olanlardan biraz fedakârlık bekliyoruz. Bu mu zulüm? Onlardan istediğimiz katkı, sınırları bekleyenlerin zahmetleri, sıkıntıları yanında pek küçük kalır.”(İnönü, 2007:138)

Şükrü Saraçoğlu, Varlık Vergisinin Türkiye’de ticaret yapan yabancı uyruklu iş adamlarını da kapsaması üzerine Türkiye’deki konsolosların baskısına uğramıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın kıyasıya devam ettiği bu dönemde dışarıda ülkeleri birbirini öldüren İngiliz, İtalyan, Alman vb. devlet konsolosları, Türkiye’deki vatandaşlarını Varlık Vergisinden korumak için bir olmuş ve hükümeti markaja almışlardı. Bu baskılar karşısında Başbakan her ne kadar “beni Osmanlı sadrazamlarıyla karıştırmasınlar (burada Osmanlının son dönem sadrazamlarının İstanbul’da bulunan yabancı sefirlerin emrine girmesini kastetmektedir) dese de, yabancı ülke vatandaşı olan Varlık Vergisi mükelleflerinin hesaplarında indirim gitmek zorunda kalmıştır. Ancak mihver devletlerden birinin kimliğini taşıyan Türkiye’deki Yahudiler bu indirimden yararlanmamışlardır.

BENĞİ DÜNYA YÖRÜK-TÜRKMEN ARAŞTIRMALARI DERĞİSİ

Bengi World Journal Of Yoruk-Turkmen Studies

Yıl: 5, Sayı: 2

(Eylül 2022)

“Naşilerden kaçarak malını, canını, her şeyini Türkiye Cumhuriyeti’ne emanet eden, daha önemlisi pasaportunu taşıdıkları ülkenin hiçbir çıkarını korumayacağı aşikar olan bu mültecilere de Varlık Vergisi “bütün şiddetiyle” uygulanmıştır.” (Akar, 2000: 97)

Bu durumu bir nevi Osmanlı dönemi kapitülasyonlarına benzeten Nadir Nadi, Saraçoğlu hükümetinin yabancı konsoloslukların talep ettiği şahıslara vergi indirimine gitmesine rağmen, İstanbul tüccarlarından Şekerciyen Efendi adlı bir arkadaşının İtalyan vatandaşı olmasına rağmen bu konsolosluk himayesini kabul etmeyip mükellefi olduğu vergiyi tüm malını mülkünü satarak ödediğini kaydetmektedir (Nadi, 1979: 237). Varlık vergisinin uygulamasında başrolde olan Faik Ökte de Şekerciyen’in sözünde duran bir mükellef olduğunu, hem kendi vergisini hem de damadı Sahak Altıparmak’ın vergisini ödediğini ifade eder (Ökte, 1951: 179).

Varlık vergisinin ecnebi mükelleflere uygulanmasıyla birlikte uyruğunda oldukları ülkelerin kapitülasyonları andırır bir üslupla hükümeti baskı altına almaları ve vatandaşlarına kolaylık sağlamaları tepkiye neden olmuştur. Ahmet Emin Yalman Vatan Gazetesi’ndeki köşesinde tepki gösterirken (Vatan, 14 Mart 1944), Bernard Lewis şöyle yazıyordu: *“Türk vatanseveri için Varlık Vergisi’nin en affedilmez yanı, Türkiye’nin egemenliğini ve vekarını düşürmesiydi... Yabancı baskısıyla bu vergileri düzeltmekle de Atatürk Cumhuriyeti’nin hükümeti çok önce kaldırılmış olan kapitülasyonların en utanç verici ve küçültücü durumlarına yeniden düştü.” (Lewis, 1970: 300)*

Varlık vergisi tahakkuk ettirilen mükellef listeleri incelendiğinde gayrimüslim isimlere fazla rastlanılmasının sebebi esasen Genç Türkiye Cumhuriyeti’nde Türkler arasında bir ticaret burjuvazisinin oluşturulamamış olmasıdır. Türkler köylerde tarım ve hayvancılıkla uğraşırken, büyük bir bölümü cephelerde vatan uğruna savaşırken ticaret yapmaya fırsat bulamamışken; gayrimüslim sınıf ise ticaretle uğraşarak zenginleşmiş, bankalar kurmuş ve devlete borç verir hale gelmiştir. Kozmopolit bir yapı arz eden Osmanlı İmparatorluğu’ndan koparıldığı tarihlerde gayrimüslim burjuvazi Osmanlı düşmanlarının içerideki en büyük işbirlikçisi durumuna gelmişti. Bu durum karşısında Milli Mücadeleyi veren kadrolar da yeni ülkenin temellerini atarken yerli ve milli bir burjuva-tüccar sınıfı yaratmaya çalışmışlardır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında çıkarılan Varlık Vergisi Kanunu’nun bir amacı da gayrimüslim tüccarın haksız kazanç kapılarını kapayarak Türklerin ön saflarda yer aldığı yeni bir tüccar sınıfı oluşturmak olmuştur.

11 Kasım 1942 tarihinde TBMM’de Varlık Vergisi için yapılan görüşmelerde Başvekil, vergi kapsamına alınacak zümrelerin; tüccarlar, emlak ve akar sahipleriyle büyük çiftçiler olduğunu belirtmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1942: 21). Ayrıca kira geliri yıllık bazda 2.500 liranın üstünde olan emlak sahipleri de bu verginin mükellefleri arasında yer almıştır. Meclis’te Başvekili

BENĞİ DÜNYA YÖRÜK-TÜRKMEN ARAŞTIRMALARI DERĞİSİ

Bengi World Journal Of Yoruk-Turkmen Studies

Yıl: 5, Sayı: 2

(Eylül 2022)

dinleyen milletvekilleri arasında birçok büyük toprak sahibi çiftçi olduğundan, Saraçoğlu Varlık Vergisi uygulamasının asıl muhatabının tüccarlar olduğunu özellikle belirtmiştir. Başvekil'in bu sözleri alkışlarla ve bravo sesleri ile karşılanmıştır. Şükrü Saraçoğlu'nun amacı toprak sahibi milletvekillerini rahatlatarak, kanun aleyhinde oluşabilecek tepkileri önlemektir. Varlık Vergisi Kanunu Meclis gündemine gelmeden önce hükümetin böyle bir kanun için çalışma ve incelemelerinden haberdar olanlar vergiden kaçış yolu arayışına girmişlerdir. Başvekil aynı konuşmada bu kaçış yollarını önlemek için hükümetin gerekli tedbirleri aldığını söylemiştir. 12 Kasım 1942'de Resmi Gazetede yayımlanan 4305 numaralı 'Varlık Vergisi Hakkında Kanun'un 1. maddesinde uygulamanın amacı şöyle açıklanmıştır: "Servet ve kazanç sahiplerinin servetleri ve fevkalade kazançları üzerinden alınmak ve bir defaya mahsus olmak üzere (Varlık Vergisi) adıyla bir mükellefiyet tesis edilmiştir". Varlık Vergisi Kanunu'nun çıkarılmasının hemen ertesi günü 13 Kasım 1942 tarihinde Milli Müdafaa Vekaleti (Milli Savunma Bakanlığı), Başvekalet'e gönderdiği yazıda kanunun 12. maddesinde yer alan, verginin uygulamasını gösteren talimnamenin (yönergenin) bir an önce hazırlanması, Milli Müdafaa Vekâlet'inin üzerine düşen görevleri yerine getirmesi için elzemdir denilmiştir (BCA, 219/42).

Nadir Nadi'ye göre bu vergi uygulamasının gazetelere yansıyan bir resmi amacı, bir de kulaktan kulağa dolaşan gizli bir emeli vardır:

"Resmi gerekçeye göre varlık vergisi sosyal adaleti koruyucu, devlet masraflarına zengin vatandaşların da varlıkları oranında katılmasını sağlayıcı bir kanundu... Oysa, kulaktan kulağa fısıldanan, hatta yüksek sesle anlatılan özel gerekçeye göre bu kanun piyasayı azınlık unsurlarının egemenliğinden kurtarıp Türklere açmak gibi, birincisinden bekleyeceğimiz hizmeti yok edici bir ikinci amaç daha taşıyordu". (Nadi, 1979: 234-235)

Nadi, bu durumun milleti azınlık zenginlerin yerine Türk zenginlerin soyması manasına geldiğini iddia ederek Varlık Vergisi Kanunu'na eleştirel bir yorum getirmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın ortasında Başvekil Refik Saydam'ın yerine atanan dönemin Hariciye Vekili Şükrü Saraçoğlu, 5 Ağustos 1942'de TBMM'de okuduğu hükümet programında yer alan şu sözler Varlık Vergisi Kanunu ile başka amaçların güdüldüğü intibahını da uyandırmıştır:

Arkadaşlar biz Türküz, Türkcüyüz ve daima Türkcü kalacağız. Bizim için Türkcülük bir kan meselesi olduğu kadar ve laakal(en az) o kadar bir vicdan ve kültürlü meselesidir. Biz azalan ve azaltan Türkcü değil, çoğalan ve çoğaltan Türkcüyüz ve her vakit bu istikamette çalışacağız... İktisadi ve siyasi sahalarda devletçilik, fertçilik ve kooperatifçiliğe bırakılan sahalarda o kadar geniştir ki bunlar arasında bir menfaat çarpışması asla olmayacak ve ileride de olmaması için de daima dikkatli ve besaplı yürüyeceğiz. Bizde imtiyazlar ve sınıflar asla mevcut olmadı. Demokrasiler Türk tarihinin derinliklerinden yuvarlanıp gelen büyük bir hakikattir. Biz halkçı idük, halkçıyız ve daima da halkçı kalacağız. Tek partili bir devlet kurmuş olmamız başlıca bu büyük hakikate dayanıyor. Biz ne sarayın, ne sermayenin, ne de sınıfların saltanatını istiyoruz. İstedığımız sadece Türk milletinin hâkimiyetidir."

Aktar, 2004: 142-143).

Varlık Vergisi Kanunu hakkında yurt dışı basında çıkan haber ve yazılar da Türk misyon şefleri tarafından Dış İşleri Bakanlığına gönderilmiştir. Bu konuda Almanya'da yayın yapan Deutsche Allgemeine Gazetesi'nde, 28 Ocak 1943 tarihinde yayınlanan "Türkiye'de Varlık Vergisi" başlıklı yazı Fransızca'ya çevrilerek Dış İşleri Bakanlığı'na gönderilmiştir (BCA, 1943; 030/10/232/563/2).

İkinci Dünya Savaşı yıllarında karaborsadan ekmek karnesi uygulamasıyla ekonomik darboğaz içinde kıvranan ve çocukları-eşleri askerde olan halkta mevcut durumu ganimete çevirerek lüks hayat süren gayrimüslimlere karşı nefret duyguları oluşmuştu. Başvekil Saraçoğlu, Varlık Vergisiyle birlikte halkın bu kininin de yatıacağını düşünmüştür. Nitekim kanunu Meclis'te anlatırken şu hususu ifade etmiştir: "*Savaş sırasında olağanüstü kazançlar sağlayan muhtekirler var. Halkta onlara yönelik büyük bir kızgınlık var. Bu vergilendirme, halkın o kızgınlığını da giderecek.*" (Öymen, 2002: 338).

İkinci Dünya Savaşı'nın bir karabasan gibi toplum üzerine çöktüğü bir zamanda halkın nazarını savaşın olumsuzluklarını çıkarları için kullanan kesimlere yöneltmesi normaldir. Başvekil Saraçoğlu 11 Kasım 1942'de Meclis'e, ülkenin ekonomik durumu hakkında vermiş olduğu beyanatta halkın yaşanan fiyat artışı hakkında 'nereye gidiyoruz, hükümet nerede' diye sorduğunu ifade etmektedir (TBMM, Tutanak Dergisi, Dönem 6, C.1, 1942: 14).

"Toplumda yaşanan bu tür ekonomik gelişmeler, daha sonra sosyal insan davranışını benimseyen kesimlerce ekonomik bir krizden çok bir ahlâk krizi olarak görülmeye başlayacak, toplumda bu yeni fırsatları kullanarak yükselen yeni sınıfların ya da "harp zenginleri"nin cezalandırılması talepleri ortaya çıkacaktır. Kolay ve bol kazanan ve hesapsız harcayan böyle bir zümrenin varlığı adil ve otoriter bir devlet özlemi yaratacaktır ve eğer böyle bir devlet yoksa ya da devletin yapabildikleri fedakârlık yapmak durumunda kalanların yüreklerini soğutmuyorsa, o zaman, onlar da bu fırsatçıları ironi yardımıyla kamu vicdanında cezalandırma yoluna gidecektir." (Tekeli-İlkin, 2014: 14).

Gerek hükümet kanadının gerekse halk nazarında ileri gelenlerin meseleye vergi tahsilatının mutlak surette yapılması yönünde bakıldığını göstermekteydi. Bu sebeple her ne kadar devletin bazı kesimlere yönelik hedef saptırdığı gündeme düşmüş olsa da genel kanı yüzyıllardır kendilerini sömüren azınlıkların bir şekilde bedel ödemesi sayesinde kamu vicdanının rahatlayacağına dair bir algı olduğu hükümet kanadından da açıkça ifade edilerek, yapılan uygulamaya bir dayanak oluşturulmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır.

9. Cumhuriyet Öncesinde Benzer Uygulamalar

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden itibaren, özellikle İttihat Terakki Hükümeti ile gün yüzüne çıkan bir milli burjuvazi yaratma politikası mevcuttur. Birinci Dünya Savaşı yıllarında İttihat Terakki hükümeti tarafından çıkarılan “men-i ihtikar kanunu” ile savaş fırsat bilip haksız kazanç elde eden tüccarların önüne geçilmek istenmiştir. Ayrıca İttihatçıların çoğunlukta olduğu Osmanlı Mebusan Meclisi'nde 24 Mayıs 1917'de Men-i İhtikar Komisyonu kurulmuştur. Başkanlığını Dahiliye Vekili Talat Bey'in yaptığı komisyonda İttihat Terakki Partisi'nin önemli isimleri bulunmuştur. Ancak bu komisyon dahi halkı karaborsacıların insafsızlığından kurtaramamıştır. Ayrıca Varlık Vergisi'nde bir şekilde sırtını Cumhuriyet Halk Partisi'ne dayayan tüccar-zenginler nasıl servetlerine servet katmışlarsa bu dönemde İttihatçı yandaşları da zenginleşmenin yolunu partiye yakınlaşmakta bulmuşlardır. Buna mukabil parti dışında kalanların durumu şu şekilde izah edilmektedir:

“Milli iktisat gereği gayr-ı müslim tüccar sıkı denetime tabi tutulmuştu. Bir kısmı spekülasyon ve istifçilikle suçlanarak para ve hapis cezasına çarptırılmıştı. Kaotik ortam, spekülasyonla mücadeleye rağmen, çoğu kez İttihatçulara yakın çevrelerin kazancına kazanç katmıştı. Sermaye sahibi Müslüman-Türk eşraf-tüccar birikimini sürdürmüş; gayr-ı müslimlerin tasfiyesi sonucu piyasada etkinliğini artırarak fiyatları kolaylıkla güdümlüyebilmişti... Men-i İhtikar Hey'eti'nin etkinliği bir anlamda İttihatçı tüccar kesiminin rakiplerinin tasfiyesi anlamına gelmişti”. (Toprak, 2003: 175).

Bunun üzerine İkinci Dünya Savaşı evresindeki Varlık Vergisi formülüne benzer bir çözüm bulunmuştur. Nitekim Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya ve Macaristan vb. ülkeler savaş koşullarını fırsat bilerek halkı sömüren vurgunculara karşı çeşitli vergiler koymuşlardır. İttihat Terakki Hükümeti Harp Kazançları Vergisi Kanununu hazırlamış ancak bu kanunu Mebusan Meclisinden geçirememiştir. İttihatçıların 1918 yılında iktidardan düşmesi ile birlikte Hürriyet ve İtilaf Fırkası bu kanunu uygulamaya başlamıştır.

“Harp Kazançları vergisi, bir defaya mahsus olmak üzere, ihtikarcılara karşı çıkarıldı. Bu kanunda haksız kazancın doğrudan doğruya tarifi yapılmamıştır. Ancak mükellefe göre değişen formüllerle tespit edilen, meblağlara itibar edilmiştir. İlgili kanunla harp kazançları, %50-60'a varan yüksek bir vergiye tabi tutuldu.” (Güçlü, 2019: 5).

İttihat Terakki iktidarının Birinci Dünya Savaşı koşullarında karaborsacılığın ve vurgunculuğun önüne geçmek için hazırlamış olduğu Harp Kazançları Vergisi ile Cumhuriyet Halk Partisi hükümetinin İkinci Dünya Savaşı sırasında hazırlamış olduğu Varlık Vergisi arasındaki en önemli fark ikincisinin hedef kitlesinin gayrimüslimler olmasıdır. Bu nedenle günümüze kadar geçen sürede İttihatçıların bu uygulaması hiçbir zaman tartışma konusu olmazken Varlık Vergisi her dönem Türk siyasi ve kültürel düşünündeki sıcaklığını korumaktadır.

10. 1920 Sonrasında Gelişen Vergiler

Milli Mücadele Dönemi'nde 5 Ağustos 1921 tarihinde Mustafa Kemal'e TBMM tarafından Başkomutanlık yetkisi verilmiştir. Mustafa Kemal'in bu yetkiye dayanarak 7-8 Ağustos 1921'de yayımladığı Tekalif-i Milliye Emirleri harp zamanlarının olağanüstü vergilerine örnektir. Yeni Türk devletinin olağanüstü dönemlerde çıkardığı vergi kanunlarına Cumhuriyet döneminde de rastlanmıştır. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı henüz toparlanamayan Türkiye Cumhuriyeti'ni derinden sarsmıştır. Hükümet bu krizin etkilerini azaltmak amacıyla 30 Kasım 1930'da İktisadi Buhran Vergisi Kanunu'nu çıkarmıştır. *"Gereğesinde geçici olduğu belirtilen ve buhran sona erince kaldırılması gereken İktisadi Buhran Vergisi, vergi konusunun kavranmasındaki basitlik, tahsilat kolaylığı ve sağladığı basılat nedeniyle uzun yıllar sürdürülmüş, 1951 bütçe yılı başına kadar yürürlükte kalmıştır."*(Saraçoğlu, 2009: 137).

Yaşanan ekonomi buhranı karşısında yukarıda zikredilen vergi uygulaması yetersiz kalınca 1932 Muvazene Vergisi Kanunu çıkarılarak ücretli kesimden yeni bir vergi tahsil etme yoluna gidilmiştir. 1938 yılına kadar bu vergi uygulanmıştır. 1930'lu yıllar tüm dünyada silahlanmanın had safhaya ulaştığı bir dönem olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti devleti de önce halkı silahlı kuvvetlere yardıma çağırılmış daha sonra bu yardımların belli bir nizam içinde yürütülmesi için 1935 yılında Hava Kuvvetlerine Yardım Vergisi Kanunu çıkarılmıştır.

Yeni Türk Devletinde de milli burjuvazi yaratma fikri ilk kez 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihleri arasında İzmir'de toplanan Türkiye İktisat Kongresi'nde ortaya çıkmıştır. Daha kongrenin toplanmasından bir yıl önce 1922 yılında İstanbul merkezli kurulan Milli Türk Ticaret Birliği, Türk ticari hayatındaki gayrimüslim tekellerin yıkılması için çalışmalar yapmıştır. Derneğin bu amacı kurucu başkanı olan Ahmet Hamdi Başar tarafından bizzat ifade edilmiştir. Bu cemiyetin çalışmaları İzmir'de toplanan Türkiye İktisat Kongresi'nde etkili olmuş ve istekleri kongrenin sonuç bildirgesinde yer almıştır(Pur, 2007: 238). İttihat Terakki Hükümetlerinden Saraçoğlu kabinesine kadar uzanan yaklaşık elli yıllık süreçte yabancı sermayenin Türk ekonomisindeki nüfuzunu kırmaya yönelik uygulamalar olmuştur. Örneğin 1924 yılında kurulan Türkiye İş Bankası'nın Genel Müdürü Celal Bayar, bankanın kuruluş amacı arasında yerli bir burjuva sınıfı oluşturmak olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir: *"Memleketin iktisadiyatının gerçek evlatlarının eline geçebilmesi için gereken her şeyi yapmak zorundayız. Bu bir milli vazifedir."*(Öymen, 2002: 338). Bu süreçte Türk basınında da özellikle Yahudi burjuvazisine yönelik bir karşı söylemin geliştiği görülmektedir.

"İzmir İktisat Kongresi'nde tüm dünyaya duyurulmak istenircesine açık ve net olarak azınlıkların ticaret yapma yetkilerine sınırlama getirilmesi Türk tüccar tarafından

devletten talep edilmişti. Bu talebe karşı Kongreden herhangi bir olumsuz tepki gelmedi. Bu tepkisizliğin arkasında azınlıkların geçmişte yaptığı sosyolojik, psikolojik ve ekonomik hataların birikimi vardı.”(Pur, 2007: 224)

Varlık Vergisinin sahada uygulanması tamamen mahalli amirlere (vali, defterdar) bırakılmıştır. Bu idarecilerin görevi buldukları mahaldeki varlıklı zenginkişilerin tespiti, yükümlü oldukları verginin hesaplanması ve tahakkuk edilmesiydi. Ayrıca vergisini ödeyemeyenleri çalışma kamplarına göndermek de bu yerel yöneticilerin tasarrufundaydı. Uygulama sırasında bazen keyfiliğe kaçılmış; görevliler vergi tebliğinden itibaren mükelleflerin 15 gün süreleri olmasına rağmen onlara baskı yaparak mallarını haraç-mezat bir fiyata satmalarına neden olmuşlardır. İstanbul’da verginin mükelleflerini belirlemek için çalışan komisyon, İstanbul Valisi Lütfi Kırdar’ın terzisinden, Maliye Vekâleti Müsteşarı Şevket Adalan’ın Mektebi Mülkiyeden arkadaşı olan avukatlara kadar pek çok kişinin vergisini düşürürken; komisyon üyelerinden birinin husumet duyduğu bir iş adamının vergileri ise mümkün mertebe yükseltilmiştir. Vergi yükümlüsü şahsın malı, borcunu ödemeye yetecekken bu alelacele satış nedeniyle malı ucuza gittiği için borçlu kalmış ve kalan borcunu çalışma kamplarında ödemek zorunda kalmıştır. Vergi yükümlüsü olan kişinin malları üzerine kayıtlı değilse borç aile bireylerinden tahsil edilmiştir. Kanununun çıkış tarihinden sonra çalıştığı işi bırakan ve elindeki malı çıkaran vatandaşlar da vergiden kurtulamamıştır. Vergiye tabi olacak kişilerin belirlenmesi için kanunda açık bir madde olmadığından inisiyatif tamamen vergi memurlarına kalmıştır. Bu dönemde tapu kayıtları düzgün tutulmadığından Varlık Vergisine tabi kişilerin esnaf ve çevresinden alınan bilgilere, giyim kuşamına ve lüks yaşantısına göre belirlenmiştir. Örneğin aynı işi yapıp aynı kazancı sağlayan iki dışçiden biri içe yani evine kapanık alelade bir hayat sürerken diğzerinin yaşam tarzı dışa dönük ve sosyal hayatının canlı olması vergi memurlarının çevreden de aldıkları istihbarat ve kendi gözlemleri ikinci dışçiyeye daha fazla vergi ödevi tarh etmelerine sebep olmuştur. Ayrıca uygulamaya mazhar olan bir zengin, ne kadar malı varsa her birinden ayrı ayrı vergiye tabi tutulmuştur. Tahsilattaki bu durum dahi Varlık Vergisi’nin sadece mali bir tasarruf olmadığını, çeşitli siyasal amaçlarının da olduğunu göstermektedir. Kanunun uygulanması sırasındaki bu ve benzeri hukuksuzluklar gayrimüslim Türk vatandaşları tarafından sıklıkla Türkiye’de bulunan yabancı misyon şeflerine şikayet edilse de bir sonuç alınamamıştır.

Cumhurbaşkanı İnönü ve Başvekil Saraçoğlu gerek TBMM’ndeki gerekse yurtgezilerindeki konuşmalarında Varlık Vergisinin haklılığını savunan konuşmalar yapmışlardır. Cumhurbaşkanı İnönü’nün, Varlık Vergisi ile ilgili gelişmeleri yakinen takip ettiğini tuttuğu günlüğe yazmış olduğu

BENĞİ DÜNYA YÖRÜK-TÜRKMEN ARAŞTIRMALARI DERĞİSİ

Bengi World Journal Of Yoruk-Turkmen Studies

Yıl: 5, Sayı: 2

(Eylül 2022)

şu nottan anlamaktayız: “*Hasan Saka parti müzakeresini anlattı (Varlık Vergisi için).*” (İnönü, 2008: 365). Kendisi de maliyeci olan geleceğin Başvekili Hasan Saka, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’yü 17 Eylül 1943 günü Varlık Vergisi borcunu ödeyemeyenlerin borçlarının silinmesine yönelik, TBMM’nin Maliye Bakanlığına vermiş olduğu yetki görüşmeleri hakkında bilgilendirmiştir.

Başvekil, Varlık Vergisi Kanunu Meclis’e gelmeden önce İstanbul’daki gazete sahiplerini toplamış ve bu konuda halkı bilgilendirme işini basın yapması gerektiğine işaret etmiştir. (Güvenir, 1991: 101). Kanunun çıktığı günden itibaren Ahmet Emin Yalman’ın liberal ve müttefik yanlısı Vatan Gazetesi’nden Alman yanlısı Yunus Nadi’nin “Cumhuriyet”ine, Falih Rıfkı Atay yönetimindeki Ulus Gazetesi’nden Sosyalist Zekeriya Sertel’in Tan Gazetesi’ne geniş bir yelpazedeki Türk basını bir koro şeklinde Varlık Vergisinin müspet taraflarına yönelik yayın yapmıştır. Akşam Gazetesi sahibi Necmettin Sadak başyazısında kanunu şu sözlerle savunmuştur: “*Varlık vergisi, bir taraftan milyonlarca liranın geri çekilmesi suretile pahalılığın önünü alacak en tesirli çare olduğu gibi, kazandıkları paralarla bu pahalılığa yardım etmiş olanların devlete ödeyecekleri en adaletli borcu teşkil ediyor.*”(Necmettin Sadak, Akşam: 12 Teşrinisani 1942). Bu yayınlar mükellefler üzerinde bir mahalle baskısına sebep olmuş ve onları yükümlülüklerini yerine getirmeye zorlamıştır. Ancak başta New York Times olmak üzere yabancı basın Türkiye’deki bu uygulamayı eleştiren yayınlar yapmış, bunun sonucunda oluşan kamuoyu neticesinde Türk hükümeti, varlık vergisinin mükellefi olan yabancı ülke vatandaşlarının yükünü hafifletmiştir.

Varlık Vergisi Kanunu tüm yurttan uygulansa da merkez üssü İstanbul olmuştur. Çünkü İstanbul kadim çok kültürlü yapısı ile birçok azınlığa ev sahipliği yaparken coğrafi konumu itibarıyla de tarih boyunca ticaretin nabzının attığı yer olmuştur. Bu nedenle sadece İstanbul’daki vergi yükümlüsü sayısı Türkiye genelindeki toplam yükümlü sayısının yarısı kadardır. Cumhuriyet Gazetesi yazarı Necati Doğru Varlık Vergisinin döneminin İstanbul telefon rehberini PTT’den temin ederek yaptığı araştırmada büyük iş yerlerinin telefon aboneilerinin gayrimüslimler olduğunu tespit etmiştir. Doğru, varlık vergisinin özellikle İstanbul’da hedef kitlesinin gayrimüslimler olduğunu iddia eden günümüz yazarlarına şöyle seslenmektedir:

“Zahmet edersin, kalkar gidersin İstanbul Ticaret Odası’na... girersin arşivine... İstanbul kentinin tüccarlarının, ithalatçıların, büyük han sahiplerinin, para alıp para satan tefecilerinin, dışarıya tüütün, üzüm, incir, ham maden ibrah eden ibracatçısının ne kadarının Rum, ne kadarının Musevi ve ne kadarının da Türk olduğuna bakarsın!” (Necati Doğru, Cumhuriyet, 10/12/2001).

Necati Doğru varlık vergisinin uygulandığı dönemde, İstanbul ticaret ve sanayihayatının % 87’sinin Musevi, Ermeni ve Rumlar’dan oluştuğunu yazmaktadır.

Devletler vergilerini tahakkuk ettirirken en önemli ilke hukukiliktir. “1924 Anayasasının

BENĞİ DÜNYA YÖRÜK-TÜRKMEN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Bengi World Journal Of Yoruk-Turkmen Studies

Yıl: 5, Sayı: 2

(Eylül 2022)

85'inci maddesinin 1'inci fıkrasında yer alan "*kanunsuz vergi olmaz*" ilkesine aykırı ileri sürülebilecek nitelikte çıkarılan kanunların başında Varlık Vergisi gelmektedir."(Ökte, 1951: 34) Varlık Vergisinin ağır yükünü bir anda sırtında bulan zümre, bu uygulamaya karşı hiçbir itiraz davası açamamış, mal varlığı ile kendisinin yükümlü olduğu vergiyi orantısız bulanlar çaresiz önce toplanma merkezlerinin oradan da Erzurum-Aşkale'nin yolunu tutmuştur. Tahakkuk edilen vergi borcunu ödeyemeyen ya da elindekilerini verdiği halde yine de borcunu kapatamayan mükellefler Erzurum Aşkale'ye gönderilmiştir. İstanbul'dan gönderilenlerin toplanma durağı Sirkeci Tren Garı'dır.

26 Haziran 1943 tarihli Erzurum Valiliği'nin Dâhiliye vekaletine göndermiş olduğu yazıda bu tarihe kadar 560 mükellefin okullarda barındırıldığını ve bu durumun devam edemeyeceğini belirtmiştir. Bu nedenle Erzurum Valiliği 150 çadır istemiştir. Erzurum'dan gelen bu istek üzerine harekete geçen Dâhiliye Vekili Hilmi Uran, 3 Temmuz 1943'te Nafia Vekaletine (Bayındırlık Bakanlığı, günümüzün Çevre ve şehircilik Bakanlığı) gönderdiği yazıda, Erzurum'a gönderilen Varlık Vergisi borcunu ödeyemeyenlerin şehir merkezinde tutulamayacağını, çalışma kamplarının oluşturulması için çadırların bir an önce temin edilerek Erzurum'a gönderilmesini istemiştir. (BCA, 3 Temmuz 1943, 30816). Bakanlıklar düzeyindeki bu resmi yazışmalardan Erzurum'da bir yoğunluk olduğu anlaşılmaktadır.

3 Aralık 1943 tarihinde çalışma kamplarında bulunanların yüzüne güneş doğar. Başvekil Saraçoğlu, Dâhiliye, Maliye ve Nafia Vekaletlerine göndermiş olduğu yazıda Varlık Vergisi borçlarını kanunun tayin ettiği müddet içinde ödemediklerindendolayı çalışma mükellefiyetine tabi tutulmuş olan vatandaşların, aile ve iş muhitlerinde çalışarak geriye kalan borçlarını ödeyeceklerini bildirmiştir. Bu durumla alakalı olarak üzerinde herhangi bir tarih bulunmayan şöyle bir belge karşımıza çıkıyor: "Selahiyetli makamdan aldığımız malumata göre" başlıklı yazıda Varlık vergisi borçlarını kanunun tayin ettiği müddet içinde ödemediklerinden dolayı çalışma mükellefiyetine tabi tutulanları hükümetin ailelerine iade edeceği ve ailelerinin yanında çalışarak kalan borçlarını ödeyecekleri belirtilmiştir. Bildiri şeklindeki bu yazıda, hükümetin göstermiş olduğu iyi niyet karşısında herkesin çalışarak bakiye borçlarını ödemesi gerektiği aksi takdirde Tahsil-i Emvâl Kanunu hükümlerinin uygulanacağı belirtilmiştir. (BCA, 030/10/135/91/724).

"Varlık Vergisi, devlete 300 milyon lira civarında bir gelir sağlamakla beraber, hareket noktası olan 'dış ticaretin milli çıkarlara uygun işlemesi' amacına ulaşmamıştır. Dış ticaret mekanizması, vergi öncesindeki gibi sonrasında da alışılmış yolunu izlemiştir. İktidarın bürokrat kanadı, bazı ekonomik fonksiyonların milliyetten ari oldukları gerçeğini, her zamanki saflığı ile gene görememiştir."(Cem, 2010: 260).

12 Kasın 1942 yılından 17 Mart 1944 yılına kadar yaklaşık 16 ay kadar kısa bir süre yürürlükte kalan varlık vergisinin tartışmaları günümüze kadar devam etmiştir.

“Vergiyle dış ticaretin Türk ellere geçmesi isteği ise, radikal tedbirlere cesaret edilemeyip, uygulamada haksızlıklar yaratan bir vergiye gidildiği için amacına ulaşamamıştır. Unutmamak gerekir ki, Türk dış ticaretine hâkim bulunan azınlıklar, milletler arası bir ticari şebekenin Türkiye’deki ayaklarını temsil etmektedir. Onların aracılığı olmadıkça, dış ticaretin işleyişinde güçlükler çıkarabilmektedirler. Türk tüccarının onlarla uzlaşmaya gidişindeki nedenlerden biribudur.” (Avcıoğlu, 1990: 477).

Bu uygulama ile başarılı bir şekilde bütçenin ihtiyaç duyduğu nakit karşılanmışve piyasadaki fazla para çekilerek enflasyon bir nebze de olsa dizginlenmiştir. Ancak verginin uygulanması esnasında ortaya çıkan ikilikler, ayrımcı yaklaşımlar ve keyfilikler yarardan ziyade zarar getirmiştir. Sermaye sahipleri devlete güvenlerini yitirdiklerinden yurt dışına çıkmaya ve işlerini yabancı ülkelerde kurmaya başlamışlardır. Oysaki milli olmasa da bu zümre Türkiye’nin dış ticaretini yürütmekte, Türkiye’de ihtiyaç duyulan malların ithalatını sağlayarak ürün fazlasının da ihracatını yapmıştır. Sadece savaş döneminde değil normal zamanlarda da halkı sömüren ve haksız kazanç sağlayanlar mahkeme kanalıyla cezalandırılmalıdır. Belki de baştan beri Saraçoğlu Hükümeti Varlık Vergisi Kanununu ile sömürü düzenini alt etmeyi amaçlamıştır. Ancak ortaya çıkan umumi manzara yeni acıların yaşanmasına sebep olmuştur.

Varlık Vergisi benzeri uygulamalar Türkiye’yi uluslararası arenada yalnızlaştırmakta ve zor durumda bırakmaktadır. Azınlıklar ve hangi dine mensup olursa olsun Türk vatandaşları tarih boyunca Anadolu coğrafyasının zenginliği olmuştur. Antidemokratik uygulama ve siyasetler onları ister istemez yabancı odakların kucağına itmiştir.

“Sonuçta, din ve ırk ayrımcısı bir uygulama olarak ortaya çıkan Varlık Vergisi, gayrimüslimler açısından ekonomiden tasfiye edilme operasyonu; devlet açısından, Lausanne’dan ve 11 Haziran 1932 yasasından sonra “iktisadi millileştirmenin” üçüncü aşaması; sınıfsal açıdan, Türk burjuvazisinin ilk büyük “yok pahasına sermaye edinme” fırsatı; İstanbul açısından, gayrimüslimlerin yerini Anadolu toprak ağasının ve tüccarının alması; Türkiye açısından, “paranın el değiştirmesi” olarak özetlenebilir.” (Oran, 2009: 392).⁸⁹

II. Dünya Savaşı’nın yarattığı kaos ortamında on altı ay uygulanan varlık vergisi, pek çok alanda olduğu gibi devlet bürokrasisi ile zengin-varlıklı sınıf arasında onarılamaz yaralar açmıştır. Varlık Vergisi ile Türkiye’deki burjuvazi üzerinde yaratılan korkunun tesirleri uzun süren bir güven bunalımına neden olmuştur. Yahya Tezel bu konuda şu tespiti yapmıştır: “Bu verginin uygulanmasında bazı Türkler çok karlı çıkmış olsalar da, verginin estirdiği kasırğa, zengin Müslüman-Türkleri de ürküttü. Bürokrat kökenli siyasi kadronun bugün için zengin gayrimüslimleri perişan eden gazabı, yarın zengin Türklere de yönelebilirdi.” (Tezel, 2015: 315).

Cemil Koçak, varlık vergisinin uygulandığı dönemde her ne kadar dünyaya nazi zaferleriyle gelen anti-semitik heyecanlar hâkim olmuşsa da Varlık Vergisi Kanunu'nun çıkarılmasını bir iç politika sorunu olarak ele alır. Koçak'a göre varlık vergisi uygulaması İttihat Terakki iktidarı ile başlayan milli iktisat yaratma düşünün bir devamıdır.

“Osmanlı Devleti'nden miras alınan ekonominin yabancıların ve gayrimüslim azınlıkların elinde olduğu gerçeği, İttihat ve Terakki iktidarından itibaren değiştirilmek ve bazen hızlı, bazen de tedrici olarak, Türk –Müslüman sermayesinin yerini alması istenmiş ve bu, bir ölçüde de sağlanmıştır. Yani bu durum, devletin iktisadi politikada izlediği bir yöndür ve Cumhuriyet yıllarında da aynı yön ve gelenek sürdürülmüştür. Varlık vergisi kanunu da bu yönün ve geleneğin bir devamı sayılmalıdır.” (Koçak, 2010: 514).

Türkiye ekonomisi üzerine araştırmalar yapan Tevfik Çavdar ise Varlık Vergisinin uygulanması sırasında hatalar olduğunu kabul etmekte ancak bu hataların serbest piyasa sistemini savunan aydın ve iş dünyası tarafından abartıldığını savunmaktadır. Ona göre günümüze kadar varlık vergisi temelinde gelen tartışmalarının hedefi ekonomi üzerindeki devlet müdahalesini önleme gayretidir. Ona göre bu uygulama;

“Gerekirliliği gündeme getirilmeden faşist, azınlıklara yönelik bir nevi gasp olayı olduğu liberal düşünürler tarafından bir suçlama olarak ileri sürülmüştür. Kimse sermaye ve iş çevrelerinin o dönemdeki acımasız soygununu konuşmamaktadır. Yığınların yoksulluğu, açlığı yansıtılmamaktadır.” (Çavdar, 2003. 318).

11. Varlık Vergisinin Dönemin Basınına Yansımaları

Harp boyunca Türk basını ikiye ayrılmıştır. Yunus Nadi'nin 'Cumhuriyet'i ile Ebüzziya'nın Tasviri Efkâr Gazetesi Alman yanlısı bir yayın politikası izlerken Hüseyin Cahit Yalçın'ın Tanini, Ahmet Emin Yalman'ın 'Vatan'ı ve Sertel çiftinin Tan Gazetesi müttefik yanlısı bir yayın yapmıştır.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında olduğu gibi savaşa giden süreçte de Tan Gazetesi'nde Sabiha-Zekeriya Sertel çifti, Faşizm-Nazizm gibi diktatöryal akımların Türkiye'de vücut bulmasına karşı mücadele etmişlerdir. Bu durum Almanların dikkatini çekmiş ve gazetelerindeki Alman karşıtı yayınlar nedeniyle Sertellere duyulan öfkenin şiddetini, o günlerde Tan Gazetesi'ne gelen bayan bir Alman gazetecisiyle aralarında geçen konuşmadan anlamaktayız: “Sizin yazılarınız Almanya'da çok fena akisler yapıyor, dedi. Goebbels'in (o zamanki Alman propaganda bakanı Goebbels) size selamı var, “eğer bir gün elime geçerse, dilini keseceğim diyor.” Ben de efendisine selam söylemesini, dilimi keseceği güne kadar faşizmle mücadele edeceğimi söyledim.” (Sertel, 2008: 188).

Vatan gazetesinin, Adolf Hitler'i küçümseyen Charlie Chaplin oyununu yayınlanması

BENĞİ
DÜNYA YÖRÜK-TÜRKMEN ARAŞTIRMALARI DERĞİSİ

Bengi World Journal Of Yoruk-Turkmen Studies

Yıl: 5, Sayı: 2

(Eylül 2022)

üzerine İsmet Paşa, gazetenin tarihinin en uzun kapatma cezasını (60 gün) almasını defterine “*Vatan gazetesinin tabriki ve kapatılması*” şeklinde kaydetmiştir. İsmet İnönü, dış basında yaşanan bir olayı Türk basınından bir gazetenin haber yapmasını tahrik yani kışkırtma olarak görmektedir. Aslında bu durumun temel nedeni, haberin yapıldığı 8 Aralık 1942 yılı itibarıyla Nazi Almanya’sının cephelede müttefiklere karşı sağlamış olduğu üstünlüktür. İnönü Hitler’in gazabını Türkiye üzerine çekmemek için gazeteyi cezalandırma yoluna gitmiştir. Sadece Vatan Gazetesi değil dönemin önemli basın organları, yaptıkları haber ile savaşan ülkelerin hoşuna gitmeyen bir haber yaptıklarında, Ankara’daki büyükelçiler harekete geçerek hükümete baskı yapmaktadırlar. Burada özellikle Almanya’nın Ankara Büyükelçisi Von Papan’ın etkisi büyüktür. Papan, Türkiye’ye geldiği ilk günden itibaren basın mensuplarıyla yakın ilişki kurmuş bazen rüşvet de vererek ülkesi aleyhine olacak propagandanın önüne geçmiştir. Dönemin gazeteleri hükümetin talimatları doğrultusunda yayın yapmadıklarında hükümetin gazabına uğramakta ve Basın Umum Müdürlüğü ya da İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından ağır cezalara maruz kalmaktaydılar. Bunun da etkisiyle basın verginin uygulanması esnasında milliyetçi bir yaklaşımla verginin ülkeye faydalarını anlatırken yükümlü listelerinin yayımlanmasını, satışa çıkan gayrimüslim mallarının ilanını, vergisini vermeyen mükelleflerin isimlerini açığa vurma görevini de üstlenmiştir. (İnönü, 2008: 345).

Varlık Vergisi Kanunu’nun çıkarılmasından yaklaşık altı ay öce Zekeriya Sertel kazanç vergisini gündeme getirmiştir.

“Devlet memurları arasında savaş koşullarından faydalanıp olağanüstü zenginlikler elde edenlere yönelik bir kanun tasarısının hazırlanarak TBMM’ye sunulduğunu duyduk. Ancak yasama yılının sonuna gelmesine rağmen bu tasarıdan bir ses çıkmamıştır. Harbin doğurduğu fevkalade şartlar içinde bu iki kanunun da çıkması, harp yüzünden kazanılmış gayrimüşru servetlere karşı duyulan kını tatmin edecek, hükümetin mevkiini ve nüfuzunu kuvvetlendirecek ayrıca devlete bir gelir teminine yarayacaktır.” (Sertel, Tan: 10 Haziran 1942).

Sertel, olağanüstü savaş kazançlarına yönelik çıkarılması muhtemel bir kanunun faydalarını böylece sıraladıktan sonra zamanın daralmasına rağmen hükümetin böyle bir teşebbüsten henüz vazgeçmediğini ileri sürmüştür.

Kanunun yayımlandığı gün Tan Gazetesi “Başvekilimizin Meclis Beyanatu Ş. Saraçoğlu, İktisadi Buhranın Zorluklarını Yenmek İçin Alınacak Tedbirleri İzah Etti” manşetiyle duyurmuştur. (Tan, 12 Son Teşrin 1942). Zekeriya Sertel ise Varlık Vergisi’nin gerekliliğini anlattığı başyazısını şöyle bitirmiştir:

BENĞİ DÜNYA YÖRÜK-TÜRKMEN ARAŞTIRMALARI DERĞİSİ

Bengi World Journal Of Yoruk-Turkmen Studies

Yıl: 5, Sayı: 2

(Eylül 2022)

“Hükümetin gayesi, külfetle nimeti bütün vatandaşlara mütesaviyen taksim etmek olduğuna göre, yalnız nimetten istifade edenlerin tespiti ve bunların millete borçlu oldukları fazla kazançlardan hükümetin tespit ettiği nimetleri iade etmesi, bu gayenin tahakkuku için en lüzumlu bir şarttır. Giriştiği bu güç fakat çok faydalı işte ve iktisadi mevzularda alınmakta olan diğer kararların tatbikinde Saraçoğlu ve hükümetine başarılar dileriz.” (Sertel, Tan: 13/11/1942)

İkinci Dünya Savaşı boyunca hükümet politikasıyla ters düşmeden müttefik-demokrat cephenin öncülüğünü yapan Yalman ve Vatan Gazetesi, bu tutumuna rağmen Almanya'nın savaşta önde olduğu dönemlerde Nazi baskısı nedeniyle hükümetle ters düşmüştür. Ahmet Emin Yalman anılarında Başbakan Şükrü Saraçoğlu ile aralarında geçen bir sürtüşmeyi şöyle anlatır:

“Tenkitten hoşlanmıyorsanız neden sansür koymuyorsunuz? ‘Tenkitten hüsrünüz’ diyorsunuz, biz de görev ve sorumluluğumuzun gereği olarak, bu özgürlüğü memleketin yararına kullanmak zorunda kalıyoruz. Derhal başımız belalara uğruyor. Hâlbuki siz apaçık sansür usulünü yürütmeniz bizim hiçbir sorumluluğumuz kalmaz, sorumluluk size geçer. Siz de rahat edersiniz biz de.”

Saraçoğlu şöyle cevap verir: “ben sansür koymam, Anayasa'nın dışına çıkmam. Fakat sen haddini bileceksin, bunu aşmayacaksın, aşarsan cezanı göreceksin!..” (Yalman, 1997: 1163).

Yukarıda özetlenmeye çalışılan, savaş yıllarındaki hükümet-basın ilişkilerinin serencamında Varlık Vergisi hükümetle basının ittifak ettiği tek konudur. Bu ittifakta Saraçoğlu'nun basın mensupları ile Varlık Vergisi üzerine yapmış olduğu toplantının büyük etkisi olmuştur. Rıdvan Akar, basının Varlık Vergisinde hükümeti desteklemesinin sebebi olarak gazetecilere düşük rakamlarda Varlık Vergisi tahakkuk ettirilmesinin etkili olduğunu ileri sürmektedir. Hükümetin gazetecilere tanıdığı bu avantajdan başta Ermeni Jamanak Gazetesi olmak üzere azınlık basını da yararlanmıştı. (Akar, 1992:66)

Basın Varlık Vergisi sürecinde yaptığı yayınlarla iki görev üstlenmiştir: Uygulamayı ideolojik açıdan destekleme ve tahsilat süreci hakkında teferruatlı bilgilendirip halkı bilgilendirmek. (Akar, 2010: 234). Böylece mükellefleri vergilerini ödemeye teşvik etmek. Henüz varlık vergisi kanunu TBMM'de kanunlaşmadan başta dönemin basınının amiralleri Ahmet Emin Yalman, Nadir Nadi gibi önemli kalemler savaş döneminde aşırı zenginlik elde edenlerden vergi alınmasına dair yazılar yazmışlardır. Burada bir parantez açmak gerekirse Ahmet Emin Yalman ve Nadir Nadi verginin uygulanması döneminde etkili bir şekilde vergiyi savunurken uzun yıllar sonra yayınladıkları anılarında (Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim Geçirdiklerim*, 1970- Nadi, *Perde Aralığından*, 1964) tam tersi beyanlarda bulunmuşlardır. Bu paradoksun ortaya çıkmasında ya Varlık Vergisinin uygulanması döneminde hükümetin gazeteciler üzerindeki baskısı etkilidir ya

BENĞİ
DÜNYA YÖRÜK-TÜRKMEN ARAŞTIRMALARI DERĞİSİ

Bengi World Journal Of Yoruk-Turkmen Studies

Yıl: 5, Sayı: 2

(Eylül 2022)

da zikredilen gazetecilerin anılarını kaleme aldıkları dönemde Varlık Vergisi aleyhindeki atmosferin tesiridir.

Varlık Vergisi Kanunu'nun çıktığı dönem İstanbul milletvekili olarak Meclis'te bulunan Cumhuriyet Gazetesi yazarı Abidin Daver, büyük ticari işletmelerin vergi alanında uzman kişilerden fikir alarak vergi kaçırdıklarını iddia ettiği yazısında şu sözlerle kanunu savunmuştur:

“Sabit gelirli fakir ve orta sınıf halk yüzde 25, yüzde 30 ve daha fazla vergi verirken bu gibi ticarethaneler kazandıkları yüzbinlerden ve milyonlardan hiç denilecek kadar az vergi ödemişlerdir... İşte şimdi Varlık Vergisi bu gibi varlıklılardan vatanın hissesini istemektedir. Varlık Vergisi milletin ruhundan kopup gelen yüksek bir heyecanın eseridir. Varlık Vergisini varlığı olan herkes verecektir.” (Daver, Cumhuriyet: 23 Aralık 1942).

Varlık Vergisinin uygulandığı dönemlerde İstanbul'da Rumca yayınlanan Metapolitefsis Gazetesi'nin, kanun aleyhinde yayın yapması Basın Umum Müdürlüğü'nün tepkisini çekmiştir. Bu konuda Umumi Müdür Selim Sarper, İç Yayın Dairesi Müdürü Server İskit'in tutmuş olduğu raporu, 24 Ocak 1944'te Başvekalete göndermiştir. İskit, 22 Ocak 1944 tarihli raporunda sözü geçen gazetenin, Varlık Vergisi mükelleflerinin adeta yayın organı haline geldiğini ve mükellefler için genel bir af istediğini beyan etmiştir. (BCA,030/10/86/569/18).

Yeni Asır Gazetesi, Başvekil Saraçoğlu'nun hükümet programını okurken varlık vergisi ile ilgili sözlerini manşetten şöyle vermiştir. “Başvekil Dedi ki: Tedavüldeki paramız artmıştır. Küçük yaralara ilaç ararken büyük yarayı ihmal edemezdik. “Varlık vergisi” ihdas ederek tedavülden bir kısım parayı çekeceğiz.” (Yeni Asır, 12 Şontesrin 1942).

1942 yılı sonuna gelindiğinde mükelleflerin kendilerine tarh edilen vergiyi ödemeye başladıklarını ancak bir kısmının süreyi elinden geldiğince uzatmaya çalıştığını görüyoruz. Akşam Gazetesi'ndeki habere göre yılın son günü gecesinde de vergi dairelerinin açık olacağı ve mükelleflerin kaçınmak yerine vergilerini bir an önce yatırmaları gerektiği duyurulmuştur. Aynı haberde mallarını satışa çıkararak vatandaşlardan Sümerbank'ın ihtiyaç duyduğu pamuk, yün gibi ürünleri satın alacağı ifade edilmiştir. (Akşam, 31 Aralık 1942). İktisatçı Refii Şükrü Suvla, Vatan Gazetesi'ndeki köşesinde Varlık Vergisi uygulamasının haklılığını savunup ve Türk Lirasının değerini arttıracaklarını iddia ederek şunları kaleme almıştır: “Varlık Vergisi içinde bulunduğumuz harpte muharip ve bitaraf birçok memleketlerde zaten tatbik edilmiştir. Bilhassa İsviçre'de ordu masraflarının mühim bir kısmı bir defaya münhasır olarak tarh edilen bu vergi ile karşılanmıştır.” (Suvla, Vatan: 13/11/1942).

17 İlkkanun (Aralık) 1942 tarihli Ulus Gazetesi, Varlık Vergisini ödeyemeyenler için belirlenen çalışma kamplarını ve Ankara'yla İzmir defterdarlıklarında varlık vergisi mükelleflerinin

isimlerinin ve ödeyecekleri vergi miktarının askıya çıkarıldığını duyurmuştur. Süreç hızla ilerlerken mükellefler bu yükü daha az hasarla atlatmak için kendilerince yol ve yöntemler aramışlardır. Bunlardan biri şu şekilde ifade edilmiştir:

“Bu koşullarda bu vergiye direniş kolay değildir; bu doğrultuda bir yandan güçlü siyasetçilerin tavassutu aranırken, diğere bir yandan vergi miktarının değiştirilmesi için TBMM dilekçe komisyonuna başvurulmuştur. Birinci yolun en bilinen örneğı Hilmi Uran listesidir. Adana'nın Hacı Ömer ve Nuh Naci gibi önde gelenleri, yüksek buldukları vergilerini düşürmek için CHP Grup Başkanvekili ve eski Adana valisi olan Hilmi Uran'a başvurmuşlardır ve bu girişimlerin neticesinde Hilmi Uran'ın hazırladığı listenin Adanalıların vergi miktarlarında bir düşüş sağladığı bilinmektedir. İkinci yola başvuranlar ise genellikle sonuç alamamışlardır.” (Tekeli-İlkin, 2014: 46)

Görülen odur ki, Varlık Vergisi uygulaması basını da ikiye bölmüştür. Bir tarafta aleyhte olanlar diğere tarafta lehte olanlar. Hükümet ise Avrupa'daki değişimleri yakından takip ederek tepkisini sert veya yumuşatma yoluna gitmektedir. Bununla beraber milli bir sermayedar grubu oluşturmak istenmekte ve bunun yolunun da Varlık Vergisi'nden geçmekte olduğu hem basın ve hem de hükümet tarafından dil ucuyla da olsa ifade edilmiştir.

12. Varlık Vergisine İlk Tepkiler

İstanbul'daki İngiliz Ticaret Odası'nın aylık olarak yayınladığı derginin 27 Şubat 1943 tarihli sayısında “Yıllık Rapor” başlıklı bir yazıda Varlık Vergisi uygulamalarına yer verilmiştir. Yazıda, milli savunma harcamaları için konulan vergilere hiç kimsenin itiraz etmeyeceğı belirtilmekle beraber, verginin tahsilatı esnasında yaşanan disiplinsiz ve adaletsiz uygulamalara özellikle dikkat çekilmiştir. Cahit Kayra'nın yazdığına göre dönemin İstanbul Defterdarı Faik Ökte, Varlık Vergisi'nin uygulanması sırasında Beyoğlu'nda bir Ermeni tüccarın evini satın almıştır. Bu durum İstanbul İngiliz Ticaret Odası'nın dikkat çektiğı uygulama esnasındaki keyfiligi doğrular niteliktedir.

Yıllık Rapor adlı yazının sonunda Birleşik Krallık'taki ihracatçıların Türkiye'deki bu durumu göz önünde bulundurmaları gerektiğı belirtilmiştir. İngiltere'nin Türkiye Büyükelçisi Sir Hughe Knatchbull-Hugesen'in fahri başkanı olduğu, İstanbul İngiliz Ticaret Odası'nın yayınladığı bu dergideki yazı Basın Genel Müdürü Selim Sarper'in dikkatini çekmiştir. Sarper, bu yazıyı 17 Mart 1943 tarihinde ilgili gördüğü Başbakanlığa, Dış İşleri Bakanlığına ve Ticaret Bakanlığına göndermiştir. (BCA,030/10/85/560/19).

Varlık Vergisinin kanunlaşmasından sonra kısa süre içinde vergi borcu kendilerine tebliğ

edilen yabancı uyruklu vatandaşların hemen bağılı bulunduğu konsoloslukları harekete geçirerek vergi borçlarının bir kısmını sildirdiklerinden bir kısmını da ödediklerinden yukarıda bahsetmiştik. Türk vatandaşı azınlıklar ise Varlık Vergisi kanununun çıkarılmasını olağanüstü savaş şartlarının bir sonucu olarak görmüştür. Ancak vergi borçları cetvellerinin oluşturulması ile birlikte mevcut servetlerinin kat be kat üzerinde bir vergiyle muhatap olmuşlardır. Bu nedenle hükümete ya da İstanbul Valiliğine başvurarak borç yükü nedeniyle uğradıkları mağduriyeti dile getirmişlerdir. Bu dönemde Büyük Millet Meclisi'ne 13.348 diğerkurumlara ise (Vekaletlere, Valililiklere...) 10.968 olmak üzere toplam 24.316 itiraz dilekçesi sunulmuştur. Bu dilekçelerden 20.000'den fazlası incelenerek karara bağanmıştır. Bu itirazlarda Müslüman mükelleflere ait 9.141 itiraz dilekçesi kayda geçerken gayrimüslim mükelleflerden ise 15.173 itiraz dilekçesi sunulmuştur. (Ökte, 1951: 110).

İstanbul Beyoğlu'nda kumaş dükkanı olan Leon Bahar, İstanbul Valiliğine yazdığı dilekçede 1941 yılında askere alınarak on beş ay askerlik yaptığını, 20 yıllık çalışma hayatı sonucunda 30 bin lira bir seveti olduğunu belirttikten sonra dilekçesineşöyle devam etmiştir:

“Bu durumda piyasadaki kargaşalığa muhakkak olarak set çekeceğini bildiğim Varlık Vergisini müsterihane beklerken şekilde tahmin edildiğini anlayamadığım 120 bin lira gibi dehşetli bir rakamla karşılaştım... Bütün hüsnüniyetime rağmen bu rakam istikbaldeki varlığımın karşılığı olarak bir efsane halinde olsun henüz hayalimde bile tecessüm etmemiştir... Bu durumun düzeltilerek hakiki varlığım göre bir verginin tarhını büyüklerimden derin tazim ve saygılarımırica ederim”. (Erüs, 2019: 467).

Leon Bahar Varlık Vergisi borcunu ödeyemediği için Aşkale çalışma kampına gönderilmiştir. Leon Bahar burada da bulunduğu süre içerisinde uğradığı haksızlığı dile getirmek için çeşitli bakanlıklara mektuplar göndermiştir. Bunlardan birinde Gümrük ve Tekel Vekili Suat Hayri Ürgüplü'ye göndermiş olduğu bir mektuba Ürgüplü tokat gibi şu cevabı yazmıştır: “Kamplarda ancak vazife vardır ve vatana aittir. Kimseye kanun harici istisnai muamele yapamam, isterse babam olsun. Numuneolarak İzmir ve diğerk Anadolu ekalliyetlerini (azınlıklarını) değil Türk vatandaşlarını örnek gösterebilirim. Vatan borcu ödemiş bu insanlar sizler için birer örnektir.” (Erüs, 2019: 269). Suat Hayri Ürgüplü, İstanbul'da varlık vergisi mükelleflerinin tespiti için kurulan komisyona CHP müfettişi olarak katılmıştır. Leon Bahar, kamptaki diğerk gayrimüslim arkadaşlarının kendisini uyarmasına rağmen bu girişimlerinden vazgeçmemiş ve hükümet nezlindeki çabalarına devam etmiştir.

Varlık Vergisinin uygulanmaya başlanması ile kendilerine tahakkuk ettirilen vergileri ödeyecek nakit paraları olmayan Kanaat ve Cihan Kitabevleri ellerindeki kitapları satın alması için Milli Eğitim Bakanlığı'na başvurmuşlardır. Kanaat Kitabevi sahibi İlsay Bayar yazmış olduğu

BENĞİ
DÜNYA YÖRÜK-TÜRKMEN ARAŞTIRMALARI DERĞİSİ

Bengi World Journal Of Yoruk-Turkmen Studies

Yıl: 5, Sayı: 2

(Eylül 2022)

dilekçede kendisine tahakkuk edilen 494.500 lira varlık vergisinin 250 bin lirasını ödediğini ancak bu ödemeyi yaparken de elindeki tüm emvali sattığını belirtmiştir. Bu nedenle geri kalan borcu için elinde tek kalan şeyin elli yıldır yayınladığı kitapları olduğunu belirtmiştir. Aynı durumda olan Cihan Kitabevi sahibi Aramanuş Acun Maarif Vekaletine yazdığı dilekçesinde, kendisine 30bin lira Varlık vergisi tahakkuk edildiğini ancak kitabevinin meskeniyle birlikte ancak 8.000 lira edeceğini belirtmiştir. Buna rağmen elinde mevcut bulunan 1200 lirayı 31 Aralık 1942 tarihinde Kocapaşa Maliye Şubesine yatırmıştır. Geri kalan borcu için elinde bulunan önemli hukuk kitaplarını, kısa sürede satmaya kalkarsa ancak kiloyla kesekağıtlara satabileceğini bu nedenle Bakanlığın bu kitapları satın almasını istemiştir. Dönemin Maarif Vekili Hasan Ali Yücel durumu Başvekalete bildirerek görüş istemiştir. (BCA, 27 Ocak 1943, 030/10/144/31/13).

Varlık vergisine muhatap olan zümre başta İstanbul ve İzmir olmak üzere yaşadıkları şehirlerin lüks semtlerinde rahat bir yaşam sürmekteydiler. Doğal olarak Aşkale çalışma kampında karşılaştıkları kötü tablo karşısında Leon Bahar ya da Aşkale'ye giden tanıdıklarının gönderdiği mektuplardan öğrendikleri şartlar dolayısıyla Kanaat ve Cihan Kitabevleri gibi hükümet nezdinde çare arayacaklardır. Nitekim Sabiha Sertel'in anılarında geçen şu satırlar çalışma kampının hal-i pürmelalini göstermektedir.

“Borçluların Aşkale'ye sürülmesi büyük burjuvalar arasında bir panik yaratmıştı. Gidenlerden gelen mektuplar, Allahın çayırında, çadırlar, barakalar içinde yaşadıklarını, yiyecek bulamadıklarını, her gün sabahtan akşama kadar taş kırdıklarını bildiriyordu. Kanun, nazi metotlarıyla yürütülüyordu.” (Sertel, 1978: 241).

Varlık vergisi üzerine kalem oynatan birçok araştırmacı vergisini ödemeyen mükelleflerin çalışma kamplarına trenlerle gönderilmesini Nazi toplama kamplarına benzetmektedir. Çalışma kamplarına gönderilen çoğu gayrimüslim Türk vatandaşları da yolda imha edileceklerini düşünmüştür. Verginin uygulandığı ilk günlerde İstanbul'da kereste tüccarı olan bir Ermeni vatandaş, mal varlığının üç katı vergi ile mükellef tutulduğunu, yolda öldürüleceğinden korktuğu için kaçmayı düşündüğünü İstanbul Defterdarı Ökte'ye anlatmıştır. (Ökte, 1951: 151).

Babası Hayim Alaton Aşkale çalışma kampına gönderilen Yahudi kökenli iş adamı İshak Alaton, Rıdvan Akar'a vermiş olduğu mülakatta kendisinin Şişli Terakki Lisesi'nde okuduğu dönemlerde okula Türk subaylarıyla birlikte Nazi subaylarının gelerek, Nazizmin propagandasını yaptığını söylemektedir. (Akar, 2007: 112).

Erzurum'da çalışma kampına gönderilen Parseh Gevrekyan adlı Ermeni asıllı kereste tüccarının şu sözleri varlık vergisi ile yaşanan dramı anlatmaktadır:

“Erzurum ve Aşkale'deki birçok arkadaşım hemen Türkiye'yi terk ettiler. Hatta bize de “aptallar,

BENĞİ
DÜNYA YÖRÜK-TÜRKMEN ARAŞTIRMALARI DERĞİSİ

Bengi World Journal Of Yoruk-Turkmen Studies

Yıl: 5, Sayı: 2

(Eylül 2022)

biçe onca yaptıklarına rağmen kalıyorsunuz” dediler. Ancak bizler kalanlar bu vatanın çocuğuyduk ve ölülerimiz bu topraklarda yatıyordu. Çünkü bu memleketi seviyorduk. Gidenler de hala buraları özler ve arar.” (Akar, 2007: 110)

Nasil ki Hitler Almanyası'nın uygulamalarıyla başta Yahudiler olmak üzere saf Alman ırkı haricindekileri ülke dışına çıkarma amacı güttüyse bu birkaç örnek de varlık vergisinin de benzer tonlar taşıdığını göstermektedir. Konuşulan dillere göre 1935-1950 yılları arasında Türkiye nüfusunda şöyle bir değişim söz konusudur: (Akar, 2007: 93).

Tablo 3.

Konuşulan dillere göre 1935-1950 yılları arasında Türkiye nüfusundaki değişim.

Diller	Yıllar	
	1935	1950
Yekün	13.899.073	20.947.188
Rumca	108.725	89.472
Ermenice	57.599	52.776
Musevice	42.607	35.786

Türkiye'nin maliye bürokrasisinde önemli görevler üstlenen Başer Kafaoğlu ise yukarıdaki tabloda görülen gayrimüslim nüfusundaki bu azalmayı 1948 yılında İsrail Devleti'nin kurulmasına bağlamıştır. 1950'den sonraki gayrimüslim nüfustaki düşüşü ise 6-7 Eylül 1955 yılında yaşanan olaylara bağlamaktadır. Kafaoğlu'na göre Türkiye'yi kendilerine vatan bilenler vergilerini ödeyerek ticari hayatlarına kaldıkları yerden devam etmişlerdir. (Kafaoğlu, 2002: 66).

“Kısacası, Varlık Vergisi Türkiye ekonomisinde hâkim sınıflar arasındaki dengeyi sarsan, savaş sonrası dönemine de yayılacak uzun dönemli bazı politik sonuçlar doğuran önemli bir olay olarak kabul edilmelidir.” (Boratav, 2006: 345).

Tablo 4.

Türkiye'deki İllere Göre Varlık Vergisinin Miktarı (Güçlü, 1991: 177-178).

Sıra No	Vilayetler	Tahakkuk (TL)	1942 Yılı Tahsilatı (TL)	Tahsilat %
1	İstanbul	347.779.607	179.591.322	51

BENĞİ
DÜNYA YÖRÜK-TÜRKMEN ARAŞTIRMALARI DERĞİSİ

Bengi World Journal Of Yoruk-Turkmen Studies

Yıl: 5, Sayı: 2

(Eylül 2022)

2	İzmir	27.645.001	19.385.652	70
3	Ankara	16.713.117	15.143.443	90
4	Bursa	11.060.589	5.534.264	50
5	Seyhan	9.922.537	7.342.761	74
6	İçel	6.232.515	5.242.337	84
7	Hatay	3.253.440	1.978.794	60
8	Samsun	2.390.975	2.177.577	91
9	Çanakkale	2.344.082	1.601.114	68
10	Balıkesir	2.274.410	2.109.292	92
11	Manisa	2.234.074	2.099.019	93
12	Konya	1.820.820	1.789.174	98
13	Kocaeli	1.808.070	1.522.269	84
14	Zonguldak	1.716.727	1.442.922	84
15	Aydın	1.615.548	1.493.876	92
16	Eskişehir	1.204.345	1.189.445	98
17	Kayseri	1.132.286	1.010.063	89
18	Kütahya	1.064.256	1.057.419	99
19	Denizli	1.046.252	983.257	93
20	Edirne	1.037.250	683.383	65
21	Erzurum	1.029.019	913.166	88
22	Diyarbakır	1.008.500	806.724	79
23	Urfa	969.310	864.058	89
24	Sivas	891.923	736.845	82
25	Antalya	889.109	866.339	97
26	Muğla	840.515	833.485	99
27	Afyon	840.098	803.098	95
28	Gaziantep	834.379	779.817	93
29	Tokat	794.270	773.776	97
30	Kars	783.950	763.585	97
31	Niğde	681.122	640.107	94
32	Bolu	673.963	651.308	96

BENGI
DÜNYA YÖRÜK-TÜRKMEN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Bengi World Journal Of Yoruk-Turkmen Studies

Yıl: 5, Sayı: 2

(Eylül 2022)

33	Tekirdağ	655.726	543.791	83
34	Trabzon	609.721	494.103	81
35	Ordu	548.350	470.881	86
36	Kastamonu	462.791	438.321	94
37	Yozgat	453.250	326.592	72
38	Kırklareli	450.741	296.115	65
39	Giresun	443.735	430.955	97
40	Malatya	421.006	379.021	90
41	Bilecik	388.249	374.835	96
42	Ağrı	381.250	358.850	94
43	Maraş	373.200	348.871	93
44	Elazığ	344.289	244.530	71
45	Mardin	324.250	322.382	99
46	Amasya	311.160	311.160	100
47	Isparta	306.712	302.176	98
48	Çorum	300.750	298.750	99
49	Sinop	264.392	257.392	97
50	Burdur	206.491	202.311	97
51	Çankırı	180.430	176.430	97
52	Siirt	167.651	157.031	93
53	Rize	145.341	90.664	62
54	Erzincan	127.587	126.437	99
55	Gümüşhane	115.177	109.177	94
56	Van	113.300	108.300	95
57	Kırşehir	105.400	97.100	92
58	Çoruh(Artvin)	90.900	78.150	85
59	Bingöl	78.200	56.800	72
60	Muş	63.450	60.176	94
61	Tunceli	50.520	47.455	94
62	Bitlis	23.750	17.750	74
63	Hakkari	5.626	5.626	100

Tabloya bakıldığında tarh edilen varlık vergisinin %'de 100'ünü sadece Amasya ve Hakkâri illerinin ödediği görülür. Hatay Varlık Vergisi tarh edilen sıralamada Türkiye'nin büyük kentlerinden sonra 6. sırada gelmektedir. Nüfuslarına oranla daha küçük illere daha fazla miktarda vergi ödevi yüklenmesi, o ilin demografik yapısıyla alakalı bir durumdur. Örneğin; Türkiye'nin 3. Büyük ili olan İzmir'e, Ankara'dan yaklaşık 10.000.000 lira fazla vergi tarh edilmiştir. Yukarıdaki tablodan elde edilen bir diğer sonuç ise vergi miktarı oranı arttıkça o ilin vergiyi ödeme oranı da düşmektedir. Tablodaki sıralama en çok vergi tarh edilen il olan İstanbul'dan başlayarak en az vergi tarh edilen ile doğru sıralama yapılmıştır. Tahakkuk edilen vergimiktariyla o ilin ödediği vergi miktarı değişiklik göstermektedir. Örneğin Hatay'a tahakkuk ettirilen vergi miktarı 3.253.440 Türk lirasıyken, Hatay mükellefleri bu miktarın 1.978.794 lirasını ödemiştir. Oysaki Samsun vilayetine Hatay'dan daha az bir vergi tahakkuk ettirildiği (2.390.975) halde Samsun, Hatay'dan daha fazla bir (2.177.577) vergi ödemiştir.

13. Yol Vergisi

Osmanlı Devleti'nde ihtiyaç duyulan karayollarının yapımı için alınan bu vergi Cumhuriyet döneminde de halktan toplanmaya devam edilmiştir. Hem nakden hem debedenen ödenebilen yol vergisi Cumhuriyet Türkiye'sinde beş ve daha fazla çocuğu olandan alınmamıştır. Buradaki amaç uzun yıllar savaşlarda kırma uğrayan nüfusu arttırmaktır.

İkinci Dünya Savaşı ile birlikte devletin ihtiyaç duyduğu yol ve finansman nedeniyle mevcut yol vergisi iki katına çıkarılmıştır. Bu durum gerek halk ve gerekse 1946'da kurulan Demokrat parti tarafından eleştirilmiştir.

Bu vergi kısa süre Hatay'da kurulan Hatay Devleti tarafından da tahakkuk edilmiştir. Hatay'ın Anavatan'a katılmasından sonra da çıkarılan 3711 nolu ve 7 Temmuz 1939 tarihli Hatay Vilayetinin kurulmasına dair kanunda da "Hatay Hükümetince tahakkuk ettirilmiş bulunan yol vergisinin 1 Kânunusani 1940 tarihine kadar tahsiline devam olunur." (Resmi Gazete, 11 Temmuz 1939: 12210). diye bir madde yer almıştır. Türkiye'de daha önce çıkarılan vergi kanunları Hatay'ın anavatana katılması ile birlikte berdevam uygulanmıştır. Vakıflı Köyü'nden Musa Emlikyan adlı vatandaşla yapılan görüşmede, Müslüman-gayrimüslim ayrımı yapılmadan birçok kişinin belli zamanlarda yol yapımında çalıştırıldığına dair bir bilgi edinilmiştir. (Vakıflı Köyü'nden Musa Emlikyan ile yapılan röportaj, 14/05/2020).

Tek Parti iktidarının İkinci Dünya Savaşı'nda uygulamış olduğu bu vergiler; zengin sınıftan tüccarlara, gayrimüslimlerden Müslüman halka toplumun tüm katmanlarında büyük hoşnutsuzluklara sebep olmuştur. CHP iktidarı, savaşın hemen ardından girmiş olduğu 1946

seçimlerini “açık oy, gizli sayım” gibi tartışmaları günümüze kadar gelen ucube bir seçim yöntemiyle kazanabilmiştir. İkinci Dünya Savaşı döneminde halk yaşamış olduğu toplumsal travmayı, fırsat bulduğu ilk seçimdeyani 14 Mayıs 1950’de Demokrat Partiyi iktidara getirerek açığa vurmuştur. DemokratParti iktidarı 1952 yılında yol vergisini kaldırmıştır.

Sonuç

Türkiye II. Dünya Savaşı’na katılmamıştır ancak savaşın sıkıntılarını en az savaşa giren ülkeler kadar yaşamıştır. Çünkü savaş, Edirne’den Türkiye’nin kapısına dayandığında Cumhuriyet bütün noksanlarıyla birlikte henüz 16 yaşındaydı. Nüfusun büyük çoğunluğu kırsal kesimde yaşamaktaydı. Dünyanın modern ordularına rağmen Türk ordusunda hala ilkel silahlar ve atlar kullanılıyordu. Türk Ordusu’nun yegâne ulaşım aracının hayvanlar olması ülke içinde zaten kıt bulunan gıda kaynaklarını dahada zora sokmuştur. Bu durumun farkında olan Tek Parti iktidarı tüm çabayı savaş dışı kalmak için harcamıştır. Nitekim II. Dünya Savaşı’nda her iki tarafta Türkiye’yi yanında savaşa sokmak için göz alıcı vaatlerde bulunuyordu.

Savaşa karşı alınan önlemler kapsamında erkek nüfusun çoğunluğunun askere alınması köylerde üretimi durma noktasına getirmişti. Üretim kıtlığı ise köylerden şehirlere uzanan yollarda karaborsacılık ve vurgun gibi pek çok sosyal ve ekonomik problemi beraberinde getirmiştir. Bu problemlerin temelinde dönemin pek çok tanığının (Şevket Süreyya Aydemir, Faik Ahmet Barutçu, Hilmi Uran) belirttiği üzere savaş bulutlarının dolaştığı ilk andan itibaren devletin savaş ekonomisine geçip gerekli stokları yapmaması yatmaktadır. Savaşın başlamasıyla birlikte Refik Saydam Hükümeti piyasadaki sıkıntıları gidermek amacıyla Milli Korunma Kanunu’nu çıkarmış ve önlemler almaya çalışmıştır. İkinci Dünya Savaşı’nın en ağır yılı olan 1942 yılında Refik Saydam aniden vefat edince; Hariciye Vekili olan Şükrü Saraçoğlu, Cumhurbaşkanı İnönü tarafından Başvekalete atanmıştır. Saraçoğlu Hükümeti, Saydam döneminde uygulanan kemer sıkma politikalarını gevşetince ülke genelinde fiyatlar aşırı yükselmiştir.

Saraçoğlu hükümeti bütçe açığını kapatmak, piyasadaki fazla parayı çekerek enflasyonu dizginlemek ve harp zenginlerinin önünü almak için 11 Kasım 1942’de Varlık Vergisi Kanunu’nu çıkarmıştır. Hükümetin bu kanun ile piyasayı millileştirmek gibi gizli bir emelinin olduğunu iddia edenler de vardır. Nitekim kanunda herhangi bir itiraz mercii bulunmamakla birlikte, mükelleflerden listelerin askı tarihinden itibaren on beş gün içerisinde borçlarını ödemeleri istenmiştir. Verilen süre içerisinde borcunun en azından bir kısmını ödemeyenler çalışma kamplarına gönderilmişlerdir.

Varlık Vergisi, ABD ve Almanya başta olmak üzere savaşın getirdiği yıkım karşısında pek

BENĞİ DÜNYA YÖRÜK-TÜRKMEN ARAŞTIRMALARI DERĞİSİ

Bengi World Journal Of Yoruk-Turkmen Studies

Yıl: 5, Sayı: 2

(Eylül 2022)

çok devlet tarafından uygulanmıştır. Türkiye’de ise uygulandığı günden bu yana üzerinden yarım asırdan uzun bir süre geçmesine rağmen tartışmalar bitmemiştir. İl bazında kurulan takdir komisyonlarının belirlemiş olduğu mükellef listeleri, defterdarlıklarda askıya çıkarılırken yerel ve ulusal basında da yayınlanmıştır. Bu listeler incelendiğinde gayrimüslim vatandaşların hatırı sayılır bir vergi yükünü sırtladıklarını görmek mümkündür.

Hatay Varlık Vergisi listesinde yer alan şahısların bugün üçüncü nesli hayatta olduğundan dönemle ilgili verimli bir bilgi edinilememiştir. Varlık Vergisinin Hatay’da yaşayan gayrimüslim nüfusunun göçüne yol açtığına dair bir sonuca ulaşmak mümkün değildir. Bu durum görüşme yapılan kişiler tarafından da teyit edilmiştir. XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünya her manada köklü değişimlere sahne olmuştur. 1939 yılında Anavatan’a iltihakın getirmiş olduğu endişe nedeniyle bir göçten bahsetmek mümkündür. Türkiye Cumhuriyeti’nin tüm çalışmalarına rağmen özellikle Hatay’daki Ermeni vatandaşlar, Fransızların ulaşım vasıtalarını temin etmesiyle Suriye ve Lübnan’a göç etmişlerdir. Hatay Devleti Cumhurbaşkanı ile Başvekili Abdurrahman Melek anılarında bu durumdan bahsetmişlerdir. 1948 yılında İsrail’in kurulması ve bu devletin bölgeye göçü teşvik amacıyla vaatlerde bulunması da Hatay’daki bir kısım Yahudinin İsrail’e göç etmesini sağlamıştır. 6-7 Eylül 1955 ve akabinde gelişen Kıbrıs Meselesi temelli olaylar da yurt dışına göçe sebep olmuştur. Bu sebeplerin yanında eğitim ve ekonomik gibi amaçlarla Hatay’daki özellikle gayrimüslim gençler İstanbul’a ya da Avrupa’ya göç etmişlerdir. Burada sadece gayrimüslimler değil Müslüman Hataylı gençler de birçok etkenden ötürü başka illere ya da yurt dışına göç etmişlerdir. Dönemin istatistikî rakamları Varlık Vergisi ile hükümetin ekonomik açıdan pek kazançlı olmadığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

1. Arşiv

BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi)

BCA, 030/10/.../.../232/563/2/, 11 Mart 1942 BCA, 030/10/.../.../232/563/2/,

BCA, 16 Kasım 1942

BCA, 030/10/.../.../?/?/?/, 27 Ocak 1943.

BCA, 030/10/.../.../85/560/19/, 17 Mart 1943

BCA, 3 Temmuz 1943

BCA, 030/10/.../.../138/971/24/

BCA, 030/10/.../.../86/569/9/, 22 Ocak 1944

BCA, 24 Ocak 1944

BCA, 030/10/.../.../144/31/13/, 27 Ocak 1943 BCA, 030/10/.../.../144/31/13/

2. Gazeteler

Akşam: 1942/1943 Cumhuriyet: 942/1943/1944Vatan: 1942/1943/1944

Tan: 1942/1943/1944

Yenigün: 1939/1940/1941/1942

Agos Gazetesi, 19 Kasım 2018.

Korkusuz Gazetesi, 25 Aralık 2019.

3.Araştırma-İncelemeler

Akan, Aysun, *Türkiye’de Gayrimüslimlere Karşı Ayrımcı Basın Söylemi: 1934Trakya Olaylarının, 1942 Varlık Vergisinin Ve 6/7 Eylül Eylül Olaylarının Basında Yansımalarının Eleştirel Söylem Analizi*, (Yayımlanmamış DoktoraTezi), Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009.

Akar, Rıdvan, *Aşkale Yolcuları & Varlık Vergisi Ve Çalışma Kampları*, Doğan Kitap, Ankara 2007.

Akar, Rıdvan, *Varlık Vergisi Kanunu Tek Parti Rejiminde Azınlık Karşıtı Politika Örneği*, Belge Yayınları, İstanbul 1992.

Aksonyar, Necati- Biçer, Murat, “II. Dünya Savaşı’nda Çıkarılan Varlık Vergisinin Türk Basınında Ve Kamuoyunda Yansımaları (11 Kasım 1942- 15 Mart 1944)”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 21, Ağustos2008, Ss. 379-400.

Aktar, Ayhan, “Varlık Vergisi Ve İstanbul”, *Toplum Ve Bilim*, S. 71, Kış 1996, Ss. 97-149.

Aktar, Ayhan, *Yorgo Hacidimitriadis’in Aşkale-Erzurum Günlüğü (1943)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.

Aktar, Ayhan, *Varlık Vergisi Ve Türkleştirme Politikaları*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.

Alpsoy, Şekip, *Varlık Vergisi Ve İçel’deki Etkileri*, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mersin 2001.

Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri (Sunulmayan Bildiriler): İkinci Dünya Harbi Ve Türkiye, 20-22 Ekim 1997, İstanbul, C.II, Ss. 99-121.

Artuç, İbrahim, *İkinci Dünya Savaşı*, Kartuş Yayınları, İstanbul 1999.

Aşçı, Züleyha Çakmak, *İsmet İnönü Dönemi’nde Uygulanan İç Politika’Nın İktisadi,Sosyo-Kültürel Etkileri (1938-1950)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2012.

Aydemir, Şevket Süreyya, *İkinci Adam (1938-1950)*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2011.

Aydın, Mehmet Korkud, “Dönemin Basınına Göre Varlık Vergisi Uygulaması”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 28, S. 1, Ocak 2018, Ss. 289-311.

BENĞİ
DÜNYA YÖRÜK-TÜRKMEN ARAŞTIRMALARI DERĞİSİ

Bengi World Journal Of Yoruk-Turkmen Studies

Yıl: 5, Sayı: 2

(Eylül 2022)

Bağce, H. Emre, “Milli Şef Döneminde İktidar-Basın İlişkisi”, *Medya Ve Siyaset 2:1923-1946 Tek Partili Dönem*, Der., Tolga Yazıcı, Kocaeli: Volga Yay., 2016, Ss. 87-126.

Bali, Rifat N., “Çok Partili Demokrasi Döneminde Varlık Vergisi Tartışmaları”, *Tarih Ve Toplum*, Eylül 1997, Ss. 1-24.

Bali, Rifat, *Varlık Vergisi: Hatıralar-Tanıklıklar*, Libra Kitapçılık, İstanbul 2012.

Barutçu, Ahmet Faik, *Siyasi Anılar (1939-1954)*, Milliyet Yay., İstanbul 1977. Baş, Hakan, *Varlık Vergisinin Türk Siyasal Yaşamına Yansımaları (1942-1957)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli 2006.

Berkes, Niyazi, *Unutulan Yıllar*, İletişim Yayınları, İstanbul 1997.

Boratav, Korkut, “Savaş Yıllarının Bölüşüm Göstergeleri Ve Rant Sorunu”, *Yapıt* 8 Aralık-Ocak 1984, Ss. 44-51.

Boratav, Korkut, *Türkiye İktisat Tarihi*, İmge Kitabevi, Ankara 2006. Boratav, Korkut, *Türkiye’de Devletçilik*, İmge Kitabevi, Ankara 2006.

Cafer Güler-Serdar Sarısır, “Türk Siyasi Hayatında Açık Mektuplar (1950-1960)”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, Yıl:16, Güz: 2018, S. 25, Ss. 227-248. Cem, İsmail, *Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2010.

Coşar, Nevin, “Varlık Vergisi Konusundaki Yolsuzluk Söylentileri”, *Ankara Üniversitesi Sbf Dergisi*, C. 58, S. 2, 2003, Ss. 1-27.

Çavdar, Tefvik, *Türkiye Ekonomisinin Tarihi (1900-1960)*, İmge Yayınları, Ankara 2003.

Çavdar, Tefvik, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi*, İmge Yayınları, Ankara 1995.

Çetinoğlu, Ali Sait, *Varlık Vergisi 1942–1944 (Ekonomik Ve Kültürel Jenosid)*, Belge Yayınları, İstanbul 2009.

Deringil, Selim, “İkinci Dünya Savaşı Ve Türkiye: Hasta Adamın Dinç Evlatları”, *Toplumsal Tarih*, S. 121, Ocak 2004, Ss. 76-81.

Deringil, Selim, *Denge Oyunu*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2007. Dinçtürk, İlksen Selime, *Varlık Vergisi Yıllarında Türkiye Basınında Irkçı Ve Milliyetçi Söylemler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004.

Dokuyan, Sabit, “Savaş Ekonomisi Ve Varlık Vergisi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2014, Ss. 23-55.

Erdal, İbrahim, “Muhafif Tan Ve Vatan Gazetelerine Göre Savaş Döneminde (1940–1945)

BENĞİ
DÜNYA YÖRÜK-TÜRKMEN ARAŞTIRMALARI DERĞİSİ

Bengi World Journal Of Yoruk-Turkmen Studies

Yıl: 5, Sayı: 2

(Eylül 2022)

İktisadi Uygulamalar”, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 12, Temmuz 2016, Ss. 1-16.

Ergeç, Deniz, *Milli Burjuvazi Yararılma Sürecinde Varlık Vergisinin Rolü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2005.

Gökbunar, Ali Rıza-Kahriman, Hamza, *Karneli Yıllar: Bir Savaş Maliyesi Uygulaması*, Nobel Akademi Yayıncılık, Ankara 2014.

Gökbunar, Ramazan vd., “Varlık Vergisinin Türk Romanında Yansıması”, *Bilig, Yaz* 2016, S. 78, Ss. 231-251.

Güçlü, Muhammet, “Varlık Vergisi Ve Seyhan Adana Uygulaması”, *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, C. XXI, S. 203, Ss. 227-239.

Güçlü, Muhammet, *Varlık Vergisi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2019.

Gümüş, Öner, *Varlık Vergisinin Fenomenolojisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya 2018.

Gündüz, Ahmet, “Hatay’daki Ermeni Göçlerinin Sebepleri”, *Cemil Meriç 10. Uluslararası Sosyal Bilimler Ve Spor Kongresi, 23-25 Kasım 2018* Hatay, Saybilder Yayıncılık, 2018, Ss. 581-587.

Güneş, Günver, “Savaş Ekonomisi Uygulamaları İçinde İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Aydın’da Varlık Vergisi”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 18, S. 37, Güz 2018, Ss. 645-676.

Güvenir, O. Murat, *2. Dünya Savaşında Türk Basını*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1991.

Güz, Nurettin Vd., “Varlık Vergisinin Yazılı Basında Ele Alınışı”, *International Journal Of Social Sciences And Education Research*, Volume 4 (4), 2018, Pp. 585-600.

Hatipoğlu, Süleyman, *Milli Mücadele Ve Anavatana Katılım Sürecinde Hatay*, Pegem Akademi Yay., Ankara, 2012.

İnci, İbrahim, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Varlık Vergisi Uygulaması”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 10, S. 2, 2012, Ss. 280-297.

İnönü, Erdal, *Amlar Ve Düşünceler*, C. 2, Boyut Kitapları, İstanbul, 2007.

İnönü, İsmet, *Defterler (1919-1973)*, (Haz. Ahmet Demirel), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001.

Kafaoğlu, Arslan Başer, *Varlık Vergisi Gerçeği*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2002.

Karakoyunlu, Yılmaz, *Salkım Hanımın Taneleri*, Doğan Kitap, İstanbul 2013. Karpat,

BENĞİ
DÜNYA YÖRÜK-TÜRKMEN ARAŞTIRMALARI DERĞİSİ

Bengi World Journal Of Yoruk-Turkmen Studies

Yıl: 5, Sayı: 2

(Eylül 2022)

- Kemal, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2017.
- Kayra, Cahit, *Cumhuriyet Ekonomisinin Öyküsü*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2018.
- Kayra, Cahit, *Savaş Türkiye Varlık Vergisi*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2018.
- Kılıç, Sezen, *Türk Basımında Hitler Almanya'sı (1993-1945)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2010.
- Kızılkaya, Ahmet, “Ekonomik Ve Siyasal Boyutlarıyla Varlık Vergisi”, *Emek Ve Toplum*, C. 5, S. 12, Şubat 2016, Ss. 88-99.
- Koçak, Cemil, *Siyasal Tarih (1923-1950)*, *Türkiye Tarihi: Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Sina Akşin (Der.), Cem Yayınevi, İstanbul 2002.
- Koçak, Cemil, *Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2007.
- Levis, Bernard, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, (Çev., Metin Kıratlı), TTKB, Ankara 1993.
- Melek, Abdurrahman, *Hatay Nasıl Kurtuldu*, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul 1999.
- Meyvacı, Hakkı Ilgar, *Türk Vergicilik Tarihinde Olağanüstü Bir Vergi Uygulaması Örneği: Varlık Vergisi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa 2010.
- Mursalıoğlu, Mehmet, *Şahsi Meselem*, Md Basım, İstanbul 2020. Nadi, Nadir, *Perde Aralığından*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1979.
- Neumark, Fritz, *Boğaziçine Sığınanlar*, Neden Kitap, İstanbul 2008. Oran, Baskın, *Türk Dış Politikası*, İletişim Yayınları, İstanbul 2001.
- Oran, Baskın, *Türkiye’de Azınlıklar: Kavramlar, Teori, Lozan, İç Mevzuat, İçtihat, Uygulama*, İletişim Yayınları, İstanbul 2018.
- Ökte, Faik, *Varlık Vergisi Faciası*, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul 1951. Öymen, Altan, *Bir Dönem Bir Çocuk*, Doğan Kitap, İstanbul 2009.
- Özal, İlkin Başar, *Kısa İkinci Dünya Savaşı Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2019.
- Özçelik, Özer-Öner, Gümüş, *Varlık Vergisi Fenomenolojik Bir Yaklaşım*, Ekin Kitabevi, İstanbul 2018.
- Pamuk, Şevket, *Türkiye’nin 200 Yıllık İktisat Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.
- Payaslı, Volkan, *Sancak’tan Vilayet’e Hatay (1921-1960) (Siyasal, Sosyal Ve Kültürel Yönüyle)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2017.
- Pehlivan, Kübra, *Genel Vergilendirme İlkeleri Açısından Türkiye’de Uygulanan Varlık Vergisi Üzerine Bir İnceleme*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Katü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon

BENĞİ
DÜNYA YÖRÜK-TÜRKMEN ARAŞTIRMALARI DERĞİSİ

Bengi World Journal Of Yoruk-Turkmen Studies

Yıl: 5, Sayı: 2

(Eylül 2022)

2013.

Pektaş, Şerafettin, *Milli Şef Döneminde Cumhuriyet Gazetesi*, Fırat Yayınları, İstanbul 2010.

Pulur, Hasan, “Yine Varlık Vergisi”, *Milliyet*, 4 Mart 2011, Ss. 91-108.

Pur, Hüseyin Perviz, *Varlık Vergisi Ve Aşkınlıklar*, Eren Yayıncılık, İstanbul 2007. Sanver, Cahit-Yıldız Tuncay, Hatice, “1942 Yılında Uygulanan Varlık

Vergisinde Zorunlu Çalışmaya İlişkin Tanıklık Gerçekleri Ve Aşkıne Halkı Üzerindeki Ekonomik Etkileri”, *III. Uluslararası Balkan Ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Kongresi Serisi*, Mart 2017, Ss. 203-212.

Sencer, Muammer, *İkinci Dünya Savaşı'nda Alman Gizli Belgeleri*, May Yayınları, İstanbul 1968.

Sertel, Yıldız, *Susmayan Adam*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2002. Sertel, Zekeriya, *Hatırladıklarım*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2001.

Sökmen, Tayfur, *Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar*, TTKB, Ankara 1992.

Şahin, Mehmet-Özenç, Çiğdem, “Varlık Vergisi Ve Toplumsal Etkileri”, *Finans Politik&Ekonomik Yorumlar*, 2008, C. 45, S. 516, Ss. 82-87.

T.C. Resmi Gazete, *Varlık Vergisi Bakayasının Terkinine Dair Kanun*, 5657, 17 Mart 1944.

T.C. Resmi Gazete, *Varlık Vergisi Kanunu*, 5255, 12 Kasım 1942.

T.C. Resmi Gazete, *Varlık Vergisi Kanununa Ek Kanun*, 5513, 17 Eylül 1943.

Tabak, Serap, “Varlık Vergisi Ve Aydın'da Uygulanması”, *Akademik Bakış*, C. 9, S.

17, Kış 2015, Ss. 279-294.

Tekeli, İlhan-İlkin, Selim, *İktisadi Politikaları Ve Uygulamalarıyla İkinci Dünya Savaşı Türkiye*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.

Tunçay, Mete, “Tek Parti Döneminde Basın”, *Tarih Ve Toplum*, Ocak 1987, S. 37, Ss. 48-56.

Türkmen, Zekeriya, *Türk Basınında Çıkan Haberlere Göre İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye Cumhuriyeti'ni Savaş Ortamına Çekme Gayretleri*, Ankara 1999.

Uran, Hilmi, *Hatıralarım*, (Y.Y.), Ankara 1956.

Us, Asım, *Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım*, Vakıf Matbaası, İstanbul 1944. Us, Asım, *Hatıra Notları*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2012.

Ünal, Binali, *Varlık Vergisi (Aşkıne Sürgünleri)*, Rezab Yayınevi, İstanbul 2012.

Ürkmmez, Naim, “İskenderun'da İki Levanten Aile: Belfante Ve Catoni Aileleri”, *Anavatana Katılışının 80. Yılında Hatay Uluslararası Sempozyumu, 4-6 Nisan 2019, Atam*, Ankara 2020, Ss. 1371-

BENĞİ
DÜNYA YÖRÜK-TÜRKMEN ARAŞTIRMALARI DERĞİSİ

Bengi World Journal Of Yoruk-Turkmen Studies

Yıl: 5, Sayı: 2

(Eylül 2022)

1393.

Yalçın Erüs, Nurten, *Leon Babar'ın Varlık Vergisi Mektupları*, Kırmızıkeci Yay., İstanbul

2019.

Yalçın, Osman, “Varlık Vergisi Kanunu Ve Uygulanması”, *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 2012, Ss. 315-354.

Yalman, Ahmet Emin, *Yakın Tarihte Gördeklerim Ve Geçirdiklerim*, C.2, Pera Yayıncılık, İstanbul 1997.

Yalman, Ahmet Emin, *Yakın Tarihte Gördüklerim Ve Geçirdiklerim*, C.1, Pera Yayıncılık, İstanbul 1997.

Yedek, Şahin, “Erzurum’da Varlık Vergisi Uygulamaları”, *History Studies*, Volume11, Issue 1, February 2019, Pp. 444-467.

Yedek, Şahin, “Hatay’da Varlık Vergisi Uygulamaları (1942-1943)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Bahar 2020, S. 101, Ss.163-202.

Yel, Serkan, *Varlık Vergisi Karşısında Azınlıkların Tutumu*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya 2009.

Yeşilyurt, Şahin, “Varlık Vergisi Hakkında Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Yönetim İktisat Ve İşletme Dergisi*, C.12, S. 27, 2016, Ss. 293-310.

Yetkin, Çetin, *Türkiye’de Tek Parti Yönetimi 1930-1945*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1983.

Zan, Arda, *İkinci Dünya Savaşı Dönemi’nde Türkiye’nin Uyguladığı İktisadi Politikanın Ulusal Basındaki Yankıları (Uygulamalar-Tartışmalar)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay, 2020.

1. Web

<https://www.gazeteduvar.com.tr/forum/2018/11/11/kanun-gomlegi-giymis-zulum-varlik-vergisi/>

<http://sertelvakfi.org/tanolaylari.htm>.

EKLER

Ek-1.

T.C.

Resmî Gazete

Tesis tarihi : 7 Teşrinievvel 1336 - 1920

<i>İdare ve yarı işleri için Bürokrasi Nefisiyat ve Müdaveerat Dairesi Müdürlüğüne müracaat olunur</i>	12 TEŞRİNİSANI 1942 PERŞEMBE	SAYI : 5255
--	--	--------------------

KANUN

Varlık Vergisi hakkında Kanun

Kanun No: 4995   *Kabul tarihi: 11/11/1942*

1. Ferginin mesnuası

Madde 1 — Servet ve kazanç sahiplerinin servetleri ve kazançları tasarrufları üzerinden alınmak ve bir defaya mahsus olmak üzere (Varlık Vergisi) adıyla bir mükellefiyet tesis edilmiştir.

Madde 2 — Varlık Vergisi aşağıda yazılı sınırlara dâhil olan hâkkî ve hükûmî şahıslardan alınır :

A) 2995 ve 2728 sayılı kanunlarla ek ve tadilleri muvazirce mükellef bulunanlar;

B) Büyük çiftçiler (büyük çiftçilerden tasarruflar, işinin idaresine ve vâkufine hâkîl görünmeksinin bu mükellefiyeti ifa edebilecekleri bu kanunda yazılı komisyonlara tesbit edilmişlerdir);

C) Ülkelerinde bulunan binâlarına ve hâsulları ise hissedarlarının hisselerine dâvası bir yıllık gayrihâkî iradî yüksekliği 2 500 liradan ve arsaslarına vergide mukayyet karasızlığı 3 000 liradan yukarı bulunan ve bu miktarlarına senâidinden sonra müsabakî iradî ve kayımlarına bu vergiyi verebilecekleri komisyonlara kararlanmışlardır;

D) 1939 senesindeberj 2995 veya 2728 sayılı kanunlar muvazirce vergiyi tabii bir iş ve teşebbüsle uğraştığı halde bu kanundan neşri tarihinde işini terk, devir veya tasfiye etmiş bulunanlar;

E) Meslekleri tacir, komisyoncu, tefahhül veya simsar olmuştuk halde 1939 senesindeberj yekûm bir defaya mahsus olmak üzere (icari mesnebelere tavanzatı ederek komisyon veya simsar mukabil) olarak her ne nazım ile olursa olsun para veya nakit alarak bulunanlar.

Madde 3 — İkinci maddede yazılı mükellefiyet sınırlarında iki veya daha ziyadesine dâhil olanlar bu sınırların her birinde ayrı ayrı mükellef tutulurlar.

Ulusalî gâfilîlik ve hususî bütçelerle belediye bütçelerinden ve 5629 numaranlı kanuna tabii müesseselerden tabiiyat, masraf ve ücret olanlarla kadrolu müesseselerden yevmiye ile istihdam edilmiş yahut bu masraf tabiiyat, ücret ve yevmiyelerinden dolayı ikinci maddede A fıkrasındaki mükellefiyeye tabii değildiler.

Madde 4 — 1833 sayılı Birinç Vergisi Kanununun 3 üncü ve 1833 sayılı Arazi Vergisi Kanununun 2 nci maddesinde yazılı birinç ve arazi sahipleri, İkinci maddenin (C) fıkrasında yazılı mükellefiyetine muaf tutulur.

Madde 5 — Vergi hâkkî ve hükûmî şahıslar namına tahsilatın ve esnasının esnasında şirketlerde hisseye bakılmaksızın şirketlerin menkul ve gayrimenkul varlığının tamamı üzerinden alınır.

2. Ferginin müddeti

Madde 6 — Yekûmî maddede yazılı komisyonlar, İkinci maddede yazılı mükelleflerin mükellefiyet derecelerini, her mükellef namına 1942 yılında ve ticaretini terk, devir veya tasfiye etmiş olanlar için terk, devir veya tasfiyeye takaddüm eden son yılda tahakkülün veya tahakkül ettirilmiş vergi miktarlarını, çiftçilerde mükelleflerin zirai vâkıfının ve gayrimenkul sahiplerinin de iradî ve vergi kayımlı miktarlarını gözetilmeden eşit ve beraber olarak mukayyet olmaksızın edilecekleri karasızlık göre takdîr ve tesbit ederler. Ancak 2995 sayılı kanunun 11 nci maddesinde hükûmî dairesinde kazanç beyannamelerine bîhâşî rapetmek mecburiyetinde bulunan anonim, kamusal, limited ve sermayesi üzerinden kazanç dağıtan kooperatif şirketlerin vergileri, 1942 takvîmî yılına veya ticari yılına ve hissedarlarının terk, devir ve tasfiye etmiş olanlarda terk, devir ve tasfiyeye takaddüm eden son seneye ait esli karasızlık yünde ellifinden aşığı ve anonim şirketlerde yünde yatsımdan yukarı alınmaz.

İkinci maddenin (B) fıkrasında yazılı çiftçilerin mükellefiyetleri de varlıklarının yünde beşine geçmez.

3. Ferginin terki

Madde 7 — İkinci maddede yazılı servet ve kazanç sahiplerinin mükellefiyet derecelerini tesbit etmek üzere her vilâyet ve kaza merkezinde mahallin en büyük mülkiyet memurlarına reisliği altında en büyük esli memurlarına ve ticaret odalarıyla belediye başkanları arasında anlaşarak seçilecek (kişer imdadın müsabakî bir ve icarına göre müteferit komisyon kurulur. Ticaret odası bulunmayan yerlerde, bu esli memurların yerinde belediye başkanları, haricîten ticaret ve hissedarlık arasında iki üste seçilir.

En büyük mülkiyet ve maliye memurları bu komisyonlarda hissedar bulunmakla mükelleflerdir. Ancak hürdet faslı komisyon kurulmuş yerlerde temsil edilecekleri memurların teşkil edilebilirler ve kendileri de icarına göre tasdikleri komisyonlarda bulunabilirler.

Komisyonların, büyük çiftçileri tesbit için yapacağı tasarruflarda Ticaret odası yerine hissedar olmaksızın kendileri tasarrufları ve bulunmayan yerlerde belediye başkanları ve hissedarlık arasında anlaşarak seçilecek iki üste komisyonca işbirlik eder.

Komisyon kararları akıbetiyle verilmiş, reylerde müsabakî halde reisin bulunduğu taraf tercih edilir.